

DEN 'FORBUDTE' LÆNGSEL

hos incestramte børn

R I E L A U R I D S E N

Studienr.: 20104162 Vejleder: Karen Vibeke Mortensen

Rapportens samlede antal tegn (med mellemrum & fodnoter): 159.900 Svarende til antal normalsider: 66,6

KANDIDATSPECIALE // PSYKOLOGI

Aalborg Universitet - 29. maj, 2015

Abstract

This master thesis is a theoretical examination of “The ‘forbidden’ desire” in children victims of incest. This research came to life after several encounters with incest survivor’s continuing contact with their offender. Some incest survivors have shared, that as children they did not always dislike the incestuous relationship; some did not protest, some enjoyed it and some even initiated it. This became the subject of further research. Under the name “‘forbidden’ desires”, this thesis seeks to study this phenomenon in order to gain an understanding of why this feeling of desire can be evoked in children, who are victims of incest. The thesis has 2 matters that will be the subject of the final discussion. 1. Why is this desire evoked and how does it show? And 2. How is this desire perceived and thought of, from a society standpoint?

Multiple theories have been used in the exploration of this subject. Four themes were identified as potential clarifiers of the matter. First a presentation of the child’s part in cases of incest in the Danish system of justice before 1967, where children could actually be found guilty, if they played a part in the sexual abuse. Then the theme of children and sexuality will be presented, where four theories will try to create an understanding of the infantile sexuality, and how sexuality is connected to incest and desires, as well as an exposition of normal sexuality. After this, Attachment theory will be presented, as well as the theory in regards to incestuous relationship and the significance of human touch. Lastly “Grahams Stockholm Theory” will be examined in regards to incest victims.

These four themes and the theories related to them were discussed in regards to the research subject. This theoretical study found that the theories were useful in the examination of the forbidden desires of the incest victim. Generally there was a belief that the child has a fundamental, biological wish to be in relations with significant others, in spite of the harmful relationship. In regards to this, a desire can be evoked. The desire typically consists of a need for closeness, attention and positive contact, and can most likely be the foundation of the child’s desire in connection to the incestuous relationship. Fear, loyalty and manipulation are terms regarding the issue. Perspectives also indicated that the offender could evoke this desire in the child. There were also examples of a

sexual desire being evoked in some incest victims. Society has positioned the child's role in the matter as two counterparts, where it is suggested that the space between these two will be examined. The study remains room for further exploitation of the subject.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	3
1.1. PROBLEMFOMULERING.....	6
1.2. OPGAVERNS ANLIGGENDER	7
1.3. SPECIALETS OPBYGNING	7
1.4. AFGRÆNSNING.....	7
1.5. BEGREBSAFKLARING	8
1.5.1. <i>Incest</i>	8
1.5.2. <i>Lyst vs. længsel</i>	9
1.5.3. <i>Den voksne og barnet</i>	10
1.5.4. <i>Skyld og Skam</i>	10
1.6. OMSORGSVIGT OG INCEST.....	11
2. BARNETS LÆNGSEL I EN HISTORISK OG JURIDISK KONTEKST	12
2.1. OFFER ELLER MEDSKYLDIG?	12
2.2. AFKRIMINALISERING AF INCESTOFRE	16
2.3. DELDISKUSSION.....	18
3. BØRN OG SEKSUALITET	19
3.1. BARNLIG SEKSUALITET	20
3.1.1. <i>Barnlig seksualitet og seksuelle overgreb</i>	22
3.2. BARNETS BYRDE.....	23
3.3. FREUDS TEORI OM INFANTIL SEKSUALITET.....	26
3.4. DEN GENERELLE FORFØRELSESTEORI.....	27
3.4.1. <i>Seksualitet i forhold til generelle forførelsesteori</i>	29
3.5. DELDISKUSSION.....	31
4. TILKNYTNINGSTEORI	35
4.1. INDRE ARBEJDSMODELLER.....	36
4.2. TILKNYTNINGSMØNSTRE	37
4.2.1. <i>Tryk tilknytning</i>	37
4.2.2. <i>Undgående tilknytning</i>	38
4.2.3. <i>Ambivalent tilknytning</i>	38
4.2.4. <i>Desorganiseret tilknytning</i>	38
4.3. INCESTRAMTE BØRNS TILKNYTNING	39
4.3.1. <i>Overdreven tilpasning</i>	40
4.3.2. <i>Temaer i incestramte børns tilknytning</i>	40
4.4. VIGTIGHEDEN AF BERØRING	42
4.5. DELDISKUSSION.....	44
5. GRAHAMS STOCKHOLM SYNDROME THEORY	48
5.1. AT KNYTTE SIG TIL EN KRÆNKER SOM OVERLEVELSESSTRATEGI	49
5.1.1. <i>Opfattet trussel mod overlevelse og forståelsen af at ens tilfangetager vil være i stand til at handle på truslen</i>	49
5.1.2. <i>Opfattet venlighed</i>	49
5.1.3. <i>Isolation</i>	50
5.1.4. <i>Opfattelse af manglende evne til at flygte</i>	50
5.2. PSYKODYNAMISKE PROCESSER BAG STOCKHOLMSYNDROMET	51
5.3. ET KVALITATIVT STUDIE: STOCKHOLMSYNDROMET OG SEKSUELT MISBRUG I BARNDOMMEN	54
5.4. IDENTIFIKATION MED AGGRESSOR.....	58
5.5. DELDISKUSSION.....	59
6. DISKUSSION	63

6.1. ANLIGGENDE 1: HVORFOR OPSTÅR DENNE LÆNGSEL? OG HVORDAN KOMMER LÆNGSLEN TIL UDTRYK?	63
6.2. ANLIGGENDE 2: HVORDAN FORSTÅS OG OPFATTES DENNE LÆNGSEL UD FRA ET SAMFUNDSPERSPEKTIV?	66
6.3. KRITIK AF OPGAVEN.....	67
7. KONKLUSION.....	69
8. REFERENCELISTE.....	71

1. Indledning

Første gang jeg holdt et incestramt barn i mine arme, som græd af længsel efter sine forældre, var mine følelser omkring disse forældre entydigt fyldt med vrede og afsky. Jeg følte sympati for dette barn, som jeg mente måtte have oplevet den ultimative form for svigt og manipulation af sine forældre. Der fandtes ingen nuancer i mit syn på forholdene; jeg så sort/hvidt på det med forældrene som modbydelige krænker og barnet som det forsvarsløse og uskyldige offer, som havde lagt krop til voldsomme overgreb og forældrenes perversiteter.

Sidenhen stiftede jeg bekendtskab med en kvinde, som efter mangeårigt seksuelt misbrug af sin stedfar stadig havde kontakt til ham, hvor de ringede sammen og mødtes jævnligt. Jeg var meget uforstående overfor, at hun havde behov for at bibeholde kontakten til et menneske, som kun havde villet hende det ondt. De incestuøse overgreb havde været grund til meget smerte, og det havde krævet hende mange år at bearbejde misbruget. Hun kunne ikke helt forklare, hvorfor dette behov for kontakt var der, men begrundede det med at ”han er jo min familie”. Jeg havde vanskeligt ved at forstå dette, og jeg fik en fornemmelse af, at det havde hun også selv.

I forbindelse med mange store incestsager i de forgangne år i Danmark er der kommet et stort fokus på incest, og de konsekvenser som et årelangt misbrug kan have for de implicerede børn. Den almene borger har fået et indblik i disse familier; overfladisk igennem pressens dækning og indgående i de tilfælde, hvor ofrene har valgt at stå frem. Da jeg læste Lisbeth Zornig Andersens skildring af hendes ’barndom i helvede’, stødte jeg på nogle refleksioner, som hun udforsker i samarbejde med sin psykolog. Dette gjorde mig pludseligt opmærksom på nogle nuancer i de incestuøse forhold, som gjorde mig nysgerrig efter at vide mere.

”Jeg har aldrig ønsket, at Jan skulle forgribe sig på mig. Men når jeg sammen med Mei-Mei gennemgår mine oplevelser, opdager jeg alligevel, at en lille del af mig satte pris på den nærhed det gav. Følelsen af, at nogen – Jan – kunne lide mig, var til stede dengang. Jeg har heller ikke villet indrømme det over for mig selv, men jeg kan med Mei-Mei ved min

side holde ud at tænke på, at det var en måde for en forsømt pige at få nærhed på. Måske oven i købet en slags kærlighed. At det var derfor, jeg ikke protesterede eller gjorde modstand. Derfor, jeg ikke lagde mig på det uhyggelige værelse ude bagved i Torrig, men fortsatte med at sove i samme værelse som mor og Jan. Jeg skammer mig og hader mig selv for at ikke at have sagt fra dengang.” (Andersen, 2011, p. 182).

Lisbeth Zornig Andersen sætter hermed ord på noget kontroversielt; at hun ikke modsatte sig de incestuøse forhold, trods en reel mulighed for at kunne sove et andet sted. Hun beskriver, hvordan hun skammer sig over, at hun ikke sagde fra, men i stedet satte pris på den nærhed det gav; at en forsømt pige fik opmærksomhed – måske endda kærlighed. At seksuelle overgreb kunne forveksles med følelser af kærlighed satte nogle spekulationer i gang hos mig. Da jeg ledte videre i litteraturen fandt jeg, at nogle ofre også berettede om en seksuel lyst, fx i en tekst af Jülich, som præsenterer en række beretninger fra individer, som blev seksuelt misbrugt i barndommen: *”Some survivors of child sexual abuse spoke of being flattered that they had been singled out for such treatment (...) Others spoke of experiencing physical sensations that were enjoyable, albeit confusing. All survivors who had been sexually abused by a family member, or a close friend, commented that they had believed the offender loved them”* (Jülich, 2008, p. 115). Dermed dannede der sig et billede af, at der både kunne opstå kærlighedsfølelser, og et behov for nærhed og omsorg, men også fysiske, seksuelle følelser i et barn, som bliver udsat for incest. I den psykologiske litteratur er det ikke et ukendt fænomen, og bliver ofte nævnt i forbindelse med behandling af senfølger for incestramte. Summit (1983, p. 183) skriver fx *”Like the adult victim of rape, the child victim is expected to forcibly resist, to cry for help and to attempt to escape the intrusion. By that standard, almost every child fails”*. Dog fandt jeg, at fænomenet sjældent bliver forklaret, og jeg undrede mig over, hvilke psykologiske processer, som incestuøse forhold kunne sætte i gang i barnet. Jeg stødte på nogle forskellige scenarier, som knyttede sig til fænomenet, og jeg fandt, at nogle overlever af incest i barndommen kunne berette om, at de ikke havde modsat sig forholdene og aldrig havde sagt fra eller protesteret; jeg fandt desuden også beretninger om, at en del af de incestramte børn havde nydt overgrebene, og at det som nævnt kunne det vække en seksuel lystfølelse i nogle.

Desuden bidrog relevant litteratur med en viden om, at nogle af disse børn til tider selv kunne have initieret forholdene.

Samtidigt fandt jeg også, at dette fænomen i høj grad var knyttet til både følelser af skyld og skam, som ofte viste sig i den terapeutiske proces (Summit, 1983, p. 177). Jeg kunne mærke en følelse af uretfærdighed over, at uskyldige børn skulle føle sig skyldige eller skamme sig over deres egen adfærd, når de var blevet seksuelt misbrugt af deres omsorgspersoner? Derfor savnede jeg nogle svar i psykologien på, hvorfor de incestramte børn kan opleve en sådan længsel i forbindelse med de incestuøse forhold.

Det var frustrerende at opdage, at det er et reelt kendt fænomen indenfor terapeutiske rammer, men at det ikke er blevet givet megen opmærksomhed i offentligheden. Jeg undrede mig over, om det mon er derfor, at der mangler åbenhed omkring denne længsel hos ofrene, og de dermed forbundne følelser af skyld og skam. Mon de selv er i tvivl om, hvorfor de har følt, som de har følt, og gjort som de har gjort? Jeg synes det er vigtigt at få dette emne belyst, uanset om det er en fysisk seksuelt lyst eller et behov for nærhed og omsorg, som ligger bag denne længsel.

Jeg kalder det ”Den ’forbudte’ længsel”, fordi at det er et overset og skamfuldt emne for incestofre, og fordi den, i øvrigt, i bogstaveligste forstand har været forbudt i dansk lovgivning indtil 1967 (jf. Afsnit 2.0).

I dag kæmper barnet ofte en kamp for at overbevise verden om, at overgrebene overhovedet har fundet sted (Zeuthen, 2009, p. 12ff), hvilket ikke ligefrem fremmer åbenhed om barnets ambivalente følelser omkring incestforholdet. Summit (1983, p. 184) skriver, hvor vanskeligt det kan være for omgivelserne, at forstå barnet ageren i sagerne: ”*Adult prejudice is contagious. Without a consistent therapeutic affirmation of innocence, the victim tends to become filled with self-condemnation and self-hate for somehow inviting and allowing the sexual assaults*”. Dette vidner om, hvor komplekst dette er, og hvor nødvendigt det er at få skabt en forståelse for alle de elementer, som et seksuelt misbrug består af; herunder også barnets længsel undervejs.

Jeg synes, at vi mangler nuancerne i debatten, for hvornår i kontakten med mig kunne førnævnte barn have udtrykt, at han faktisk elskede sin far? – At han måske sørgede over tabet af den forælder, som ud over det åbenlyse svigt faktisk også

havde givet ham omsorg og nærhed, omend på meget problematisk vis? Hvordan kunne dette barn undgå slet ikke at føle sig medskyldig i overgrebene, hvis trangen til nærhed og omsorg resulterede i, at han ikke altid strittede imod, måske nød opmærksomheden og den tætte kontakt, eller måske opfordrede til overgrebene? Dette er vanskeligt, når omverdenen ikke medtænker dette som en naturlig del af incestuøse forhold. Jeg mener, at længslen i forbindelse med overgreb, burde belyses på samme vis som vreden, afskyen, sorgen og svigtene.

Nærværende speciale er et teoretisk speciale, som har til hensigt at belyse dette fænomen; "barnets 'forbudte' længsel" i forbindelse med de incestuøse forhold, ved at gøre den mindre 'forbudt'. Med opgaven vil jeg gerne undersøge et vanskeligt emne med en forventning om, at der findes psykologiske teorier, som kan finde frem til naturlige forklaringer på denne lyst, som samtidigt vil understrege barnets uskyld i dette. Jeg ønsker, at specialet vil være med til at afkriminalisere barnets meddelagtighed ved at skabe en forståelse af de naturlige psykologiske processer, som kan opstå i barnet i forhold til længsel, som kan indeholde både seksuel lyst og behov for nærhed; også selvom denne tager form som voksen seksuel nærhed. Jeg tror, at en udvidet psykologisk forståelse af barnets ambivalens omkring forholdene vil kunne hjælpe til en bearbejdning af traumet efterfølgende. Denne nysgerrighed på emnet har ført til følgende problemformulering.

1.1. Problemformulering

Hvordan kan man forstå, at der hos nogle incestramte børn opstår en længsel i forbindelse med det incestuøse forhold?

Problemformuleringen vil blive undersøgt i forhold til det præsenterede teori løbende igennem opgaven.

1.2. Opgavens anliggender

For at undersøge problemformuleringen er der valgt to anliggender i form af spørgsmål, som kan belyse specialets genstandsfelt ”Den ’forbudte’ længsel hos incestramte børn”. Disse antagelser vil danne grundlag for den samlede diskussion.

- Hvorfor opstår denne længsel? Og hvordan kommer længslen til udtryk?
- Hvordan forstås og opfattes denne længsel ud fra et samfundsperspektiv?

1.3. Specialets opbygning

Specialets opbygning er centreret omkring de teoretiske bidrag, som skal være behjælpelige med at belyse specialets genstandsfelt. Begyndelsesvist vil der blive redegjort for nogle af specialets fravalg i forsøget på at afgrænse emnet og undersøgelsen. Dernæst vil der blive præsenteret en række begreber, som er nødvendige at få afklaret i forhold til forståelsen af det undersøgte. Dernæst vil de valgte teorier præsenteres. Disse er inddelt i 4 store emner, ”Barnets lyst i historisk og juridisk kontekst”, ”Børn og seksualitet”, ”Tilknytningsteori” og ”Grahams Stockholmsyndrom”. Under hvert af disse emner vil relevant teori blive redegjort. Diskussionen vil indgå løbende i opgaven i form af deldiskussioner efter hvert teori afsnit. Disse deldiskussioner vil indgå i en samlet diskussion i slutningen af opgaven, hvor den præsenterede teori vil blive diskuteret op imod opgavens 2 anliggender. Derefter vil der blive fremsat en række kritikpunkter til opgaven og afslutningsvist vil der blive fremsat en konklusion baseret på specialets problemformulering og de to anliggender.

1.4. Afgrænsning

I forbindelse med specialets udformning er der blevet truffet en række til- og fravalg. Med tilvalgene måtte en del interessante teorier vælges fra. På 9. sem. Skrev jeg et projekt om de relationelle senfølger ved incestuøse overgreb. Her anvendte jeg objektrelationsteorien som forståelsesramme. Denne teori kunne også have været relevant i denne sammenhæng, særligt med det særlige fokus på barnets ambivalens, had og kærlighedsfølelser, rettet mod objektrelationer. Dog ønskedes

ikke et specifikt fokus på begge sider af ambivalentheden, og jeg var nysgerrig på, hvorvidt andre teorier kunne være behjælpelige i forståelsen af de komplekse processer omhandlende incest. Jeg valgte derfor at anvende ny teori til forståelsen af incest. Den undersøgte gruppe involverer alle børn udsat for incest af en omsorgspersoner, der skelnes ikke mellem køn eller alder.

Derudover bliver krænkerens perspektiv ikke belyst i denne opgave. Teoriene bliver desuden præsenteret i det omfang de findes relevante for besvarelsen af problemformuleringen. Derudover er der ikke fokus på de børn, som *ikke* oplever en længsel. Der er uden tvivl også sager, hvor det undersøgte fænomen ikke viser sig. Nærværende speciale har blot valgt at have fokus på fænomenet, som et reelt genstandsområde, trods at det ikke kan påføres alle børn udsat for incestuøse forhold.

1.5. Begrebsafklaring

I det følgende vil der blive præsenteret en række begrebsafklaringer, som er nødvendige i forståelsen af nærværende speciales genstandsfelt.

1.5.1. Incest

Begrebet ”*incest*” udspringer af det latinske ord ’in’ (u-) og castus (ren), dvs uren (Seidelin, 2014, 20), og beskriver seksuelle relationer mellem nærtbeslægtede personer (Møhl, 2007, p. 262f). I nærværende speciale anvendes begrebet for at beskrive seksuelt misbrug foretaget af en forælder mod et barn. Det er valgt, at dette inkluderer alle seksuelle forhold, der vedrører et barn og dets forælder, uanset om forælderen er biologisk eller social forælder. Overgreb foretaget af en stedforælder findes derved også relevant, da sigtet er at undersøge specialets genstandsfelt i en kontekst, som involverer en voksen med et socialt - og omsorgsmæssigt ansvar overfor barnet i dennes varetægt, som dermed også har en magtposition overfor barnet. Dermed udelukkes søskendeincest fra specialets undersøgelse.

Tidligere er begrebet ”*blodskam*” blevet anvendt, i juridisk forstand, for at beskrive ”*samleje og anden kønslig omgang blandt slægtninge i nedstigende linje*” (Møhl, 2007, p. 262f) og blodskamsbegrebet kan overføres på den nutidige forståelse af incest. Der findes ikke noget juridisk grundlag for at reservere incestbegrebet til forhold mellem biologiske relationer (Seidelin, 2014, 20), men der findes en gængs forståelse af incestbegrebet som beskrevet ovenfor, hvilket ligeledes vil danne forståelsesrammen i dette speciale. ”Seksuelt misbrug” og ”seksuelle overgreb” vil

desuden også blive anvendt i specialet i de tilfælde, teoretikeren anvender disse, men begrebsdefinitionen af incest gælder ligeledes for disse begreber igennem specialet. Nærværende speciale undersøger ”incestramte børns ”forbudte” længsel” ud fra en forståelse af, at det incestuøse forhold er af længerevarende karakter, da det formodes, at det undersøgte fænomen ikke er relevant i forhold til enkeltstående tilfælde. Valget af teori er desuden også baseret på ovenstående forståelse. En nærmere definition af de seksuelle overgrebs karakter findes ikke aktuelt i forhold til undersøgelsens formål, men indbefatter samleje eller anden kønslig omgang, som falder ind under definitionen, også i forhold til lovens rammer.

1.5.2. Lyst vs. længsel

”Den store danske” definerer lyst, ”*som en følelsesmæssig tilstand af nydelse og velvære, ofte forbundet med tilfredsstillelsen af sanselige behov*” (Lauersen, 2015). I starten af udformningen af nærværende speciale var det med overbevisningen om, at denne definition både kunne rumme ”seksuel lyst”, men også ’lyst’ i form af ’lysten til nærhed og omsorg’. Det blev dog klart, at det var vanskeligt at adskille forståelsen af lyst, fra det lystbegreb Freud introducerede (Uddybes i afsnit 3.3). Denne forståelse af lyst er så indlejret i psykologien som en seksuel lyst, at det er nødvendigt at skelne. Lyst bliver derfor i dette speciale forstået og brugt i forbindelse med en seksuel fysisk lyst.

”Længsel” anvendes derimod, i forsøget på at finde et begreb, som indeholder muligheden for at undersøge både ’behovet for nærhed og omsorg’ og ’seksuel lyst’ under ét begreb. Længsel defineres som ”*dybtfølt ønske om og higen efter noget, som man ikke har haft længe eller aldrig har haft, men som man måske har udsigt til at få, fx i forbindelse med et elsket menneske*” (2015 Ordbogen A/S).

Barnets ”forbudte” længsel er nærværende speciales genstandsfelt, og bliver opfattet som en samlet betegnelse for de mulige baggrunde til, at barnet enten kan have haft en seksuel lyst til de incestuøse forhold; at barnet ikke har modsat sig forholdene; har fundet glæde ved dem; eller selv har initieret dem. Begrebet bliver forstået jf. ovenstående, hvilket åbner op for muligheden for at undersøge fænomenet i bred forstand, uden relation til allerede eksisterende teori.

1.5.3. Den voksne og barnet

I gennemgangen af den valgte teori vil forskellige definitioner af den voksne og barnet blive anvendt. For den voksne part i de incestuøse forhold vil der anvendes krænker, forælder, den voksne, tilknytningsperson og omsorgsperson, og de er alle dækkende for den person, som udfører de seksuelle overgreb mod barnet, og som har barnet under sin varetægt. Barnet vil blive kaldt offer, barn, den yngre part, den misbrugte og den incestramte igennem opgaven. Disse begreber referer alle sammen til barnet og den misbrugte part i de incestuøse forhold, under den voksnes varetægt. Et barn forstås dermed som værende under 18 og umyndig.

Valget bag de skiftende begreber, trods den samme betydning, stammer fra et ønske om at være tro mod den præsenterede teori og at anvende de begreber, som teoretikeren har valgt.

1.5.4. Skyld og Skam

Begrebet ”*skam*” nævnes jævnligt i opgaven, da dette begreb er centralt i forhold til senfølgerne af incest, og det er relevant i forhold til undersøgelses genstandsfelt, da barnets lyst ofte er relateret hertil.

Skam er en stærkt negativ og pinefuld følelse, som sandsynligvis hører til de basale, medfødte menneskelige følelser. Skam opstår typisk i relation til den sociale regulering, når et individ føler, at det har opført sig forkert eller forkasteligt. Skamfølelsen er ofte en moralsk følelse (Nielsen, 2007, p. 585f), og den kan forekomme, når et individ føler, at det har fejlet i at leve op til moralske og sociale forventninger (Pettersen, 2013, p. 679f). Skam beskrives yderligere som en social følelse ud fra et bio-psyko-socialt udgangspunkt. Derudover kan skam også forstås som et instinkt, som fungerer til at signalere trusler i sociale sammenhænge (Pettersen, 2013, p. 679f).

Skam blandes ofte sammen med begrebet ”*skyld*”, men i denne opgave skelnes der mellem disse to begreber. Hvor individet med en følelse af skam føler, at det har fejlet i forhold til moralske standarder, relaterer skyld sig til en aktiv handling, som individet føler sig skyldig i.

Skyld er karakteriseret ved, at individet forholder sig misbilligende til sig selv. Skyld anvendes i nærværende speciale med en forståelse af begrebet, som selvbebrejdelse i forhold til en reel begivenhed eller hændelse, som den enkelte har forskyldt og derfor efterfølgende bebrejder sig selv (Jacobsen, 2007, p. 590ff). Dog kan skyldfølelser også fejlagtigt forekomme, trods uskyld i hændelserne. Denne forståelse er relevant i

forhold til barnets adfærd i incestsager. Derudover anvendes skyldsspørgsmålet også konkret i ”Afsnit 2.0”, hvor barnets meddelagtighed i de incestuøse forhold blev behandlet juridisk, i forhold til om barnet kunne findes medskyldig i forholdene.

1.6. Omsorgssvigt og incest

Incest er en form for omsorgssvigt, og optræder typisk samtidigt med andre former for svigtende omsorg. Killen (2010, p. 11ff) beskriver fire kategorier af omsorgssvigt; vanrøgt, fysiske overgreb, psykiske overgreb og seksuelle overgreb. Kategorierne udelukker ikke hinanden, og ofte bliver børn udsat for mere end en form for omsorgssvigt. Killen beskriver, at selvom fysiske, seksuelle og psykiske overgreb kan forekomme uafhængigt af hinanden, vil de som regel være kædet sammen. Hver af kategorierne repræsenterer nogle dimensioner, hvor omsorgssvigt og risiko gør sig gældende i varierende grad, og Killen anbefaler, at man beskæftiger sig med én kategori af gangen. Dette speciales fokus er på omsorgssvigt i form af seksuelle overgreb. Specialets problemformulering udforskes dog med en forståelse af, at flere former for omsorgssvigt kan forekomme for det enkelte barn, som lever i incestuøse forhold. Dette vil blive belyst i det omfang, det findes relevant for diskussionen af specialets anliggender samt problemformuleringen.

2. Barnets længsel i en historisk og juridisk kontekst

Den følelsesmæssige og seksuelle længsel, som kan opstå i børn, der har været udsat for incest, er ofte forbundet med skam og skyldfølelser hos ofrene. For at kunne undersøge, *hvorfor* denne længsel kan opstå, er det ligeledes relevant at kigge på, hvilken konsekvens denne længsel har haft for nogle af de børn gennem tiden, samt hvor disse følelser af skyld og skam kan stamme fra. Dette kan udforskes i nogle af de værdiladninger, der har knyttet sig til fænomenet igennem tiden.

Mette Seidelin (2014) belyser, i sin Ph.d. afhandling i historie, børns rolle i incestsager i 1930-1967. Denne afhandling bidrager med en præsentation af samtidens syn på incestramte børn og disses lyst og længsel i relation til sager, hvor børn kunne kendes medskyldige i incestuøse forhold gennem det danske retssystem. Seidelins perspektiver suppleres af psykologer, bl.a. David Finkelhor (1979), som præsenterer på hvilken måde psykologien har bidraget til debatten om incestramte børns rolle i forholdene. Emnet bliver afslutningsvist diskuteret i en deldiskussion, som senere vil indgå i specialets samlede diskussion.

2.1. Offer eller medskyldig?

I en incestsag fra 1932 blev retslægerrådet bedt om at vurdere, hvorvidt den pågældende far havde været tilregnelig på gerningstidspunktet og om han kunne idømmes straf (Seidelin, 2014, p. 1). Overlægen mente at påvise, at faderen ikke var sindssyg og rettede i stedet blikket mod datteren, som blev central i forståelsen af, hvorfor incestforholdet havde fundet sted. Overlægen vurderede, at det til en vis grad var forklarligt, at faderens erotiske følelser blev vakt under det overlægen kaldte, ”sengelejets intime berøring”. Pga. en nervelidelse, som gav stærkere ’sjælelig’ påvirkelighed og nervøsitet (Seidelin, 2014, p. 1), mentes faderen at have haft mindre modstandskraft overfor datteren, som beskrives som ”en alt for villig partner”. Overlægen tilføjede desuden, at det ikke var usandsynligt, at datteren efterhånden var blevet den foranledigende part. Datteren blev sigtet for medansvar for forbrydelsen (Seidelin, 2014, p. 1).

Under navnet ”*En nem og ikke altid uvillig partner*” gennemgår Mette Seidelin børns rolle i incestsager fra 1930-1967. Hensigten med forskningen var at forstå, hvorfor

denne pige, i ovenstående sag og andre i lignende situationer, overhovedet kunne tildeles rollen som en ”alt for villig partner”.

De incestuøse forhold placerede sig inden for begrebet ”*Blodskam*”. Begrebet blev, indtil 1967, anvendt juridisk for seksuelle forbindelser familiesfæren, og udtrykker en skamfuld handling begået i de blodnære relationer (Seidelin, 2014, p. 20). Incestbegrebet (jf afsnit 1.4.1.) har aldrig været anvendt i dansk straffelov, men menes at bidrage med en mindre følelsesladet vægtning, selvom der i begge begreber, implicit, ligger en moralsk fordømmelse af samleje mellem beslægtede (Seidelin, 2014, p. 20). Denne moralske fordømmelse sås dengang såvel som i dag, men opfattelsen af den yngre parts, altså barnets, rolle i sagerne, var meget mere tvetydig dengang, end den er i dag. Børnene kunne beskrives både som ofre og medskyldige, samt villige og uvillige. Den yngre part mentes at være døtre (Seidelin, 2014, p. 90), og eksperterne var uenige om baggrunden for de ’villige’ pigers opførsel (Seidelin, 2014, p. 96).

David Finkelhor (1979) belyser ligeledes emnet om børnenes rolle i de incestuøse forhold. Finkelhor skriver, at da spørgsmålet om børns meddelagtighed i incestsager først blev taget op, fik synet på børn som medskyldige, og ikke som passive ofre stor udbredelse. Han fremhæver, at det gentagne gange i litteraturen er blevet påpeget, at børn gør ting, som bidrager til misbruget; de opfører sig vovet, de indvilliger i krænkerens tilnærmelser, de tillader situationen at fortsætte, og de undlader at fortælle om forholdene til nogen, som kunne have hjulpet med at få det stoppet. Dette kunne indikere forskellige grader af meddelagtighed i forbrydelsen (Finkelhor, 1979, p. 23).

Flere teoretikere (Bowlby, 1988, p. 89, Finkelhor, 1979; Zeuthen, 2009; Seidelin, 2014) kritiserer i denne forbindelse Freud for at have bidraget til ovenstående synspunkt ved at have opgivet sin oprindelige forførelsesteori, som primært forsøgte at afdække sammenhængen mellem somatiske symptomer og begivenheder i patientens liv (Zeuthen, 2009, p. 32). Den oprindelige teori udvikledes bl.a. på baggrund af en række patienters beretninger om seksuelle forhold med deres fædre og brødre, som førte til ideen om, at et seksuelt traume i barndommen kunne medføre psykologiske problemer senere i voksenlivet (Finkelhor, 1979, p. 7ff; Seidelin, 2014, p. 90f). Senere ændrede Freud dog delvist mening om dette, og han lagde vægt på, at der kunne være tale om incestuøse *fantasier* og ikke om virkelige hændelser.

Én af Freuds kritikere er førnævnte David Finkelhor. Finkelhor skriver, at denne ændring førte til Freuds teori om Ødipus komplekset, som omhandlede barnets indre seksuelle ønske om at forene sig med forælderen. Dette ønske kom til udtryk i fantasier og sommetider i åbenlyse handlinger hos barnet, hvor mislykkede forsøg på at løse den ødipale konflikt kunne føre til psykopatologi. Finkelhor skriver, at da Freud ændrede sin teori medførte det nogle meget negative konsekvenser i forskningen og i behandlingen af seksuelt misbrugte børn. Han mener, at Freuds ændrede teori flyttede den moralske fordømmelse fra krænkeren til offeret i stedet. Børnene blev ofre for skyldspålæggelse i sager om seksuelt misbrug, som dermed mentes at være et resultat af barnets ødipale drifter, frem for den voksnes perversioner. Da Freud påstod, at det ubevidste ikke skelnede mellem fantasi og virkelighed, blev han beskyldt for at svigte de børn, som rent faktisk var ofre for seksuelt misbrug (Zeuthen, 2009, p. 33). Freud benægtede dog aldrig, at seksuelle overgreb fandt sted, men han bidrog til et fremherskende syn på børns meddelagtighed i incestuøse forhold (Zeuthen, 2009, p. 33; Seidelin, 2014, p. 91; Finkelhor, 1979, p. 8f).

Den tyske retspsykiatri var, ved indgangen af det 20. Århundrede, præget af holdningen om, at incestramte børn var medskyldige. Professor i psykiatri, G. Aschaffenburg udtalte sågar, at moralsk fordærvede piger kunne lokke mænd til seksuelle forhold, og børn var derfor de egentlige skyldige i sådanne situationer. Desuden mente de tyske retspsykiatere ikke, at børn nødvendigvis tog skade af seksuelle overgreb, og især ikke hvis barnet var under 10 år (Seidelin, 2014, p. 91).

Dansk børnepsykiater Kai Tolstrup udtalte om sådanne forhold:

”Man skal passe på ikke at undervurdere børns egen andel i uterlighedshandlinger. Jeg kunne være fristet til at supplere begrebet ”børnelokker” med udtrykket ”voksenlokker” om visse børn. Det kan nok være berettiget at fremhæve, at uterlighedshandlingen af og til vil fremstå af et samspil, hvori det kan være svært at afgøre, hvem der er ”offer”, og hvem der er ”forbryder”. (Seidelin, 2009, p. 93)

Der var generel uenighed om, hvorvidt disse børn var medskyldige i de incestuøse forhold, og der var forskere, som bidrog til en række myter om piger, der var blevet seksuelt misbrugt. Disse bestod af antagelser om, at disse piger nød overgrebene og egenhændigt ønskede dem; at de selv bad om det og fortjente det; at det kun skete for

en ”speciel type” pige i en bestemt form for familie; at pigerne løj og overdrev; og hvis de havde kunnet modstå det, ville overgrebene kunne have været forhindret. (Seidelin, 2014, p. 94).

I forbindelse med afhøringerne i de juridiske sager, hvor børnenes rolle blev diskuteret, blev deres ageren ofte fremhævet. Børnene skulle således ikke kun forklare hændelserne, men også forsvare deres handlinger og adfærd både før, under og efter, at forholdene havde fundet sted. Der blev ofte set på børn som villige ”forførere” (Seidelin, 2014, p. 180 ff).

Det bliver beskrevet, at der herskede en holdning om, at hvis børnene først havde fået kendskab til seksuelle forhold, kunne deres seksualitet enten blive vakt, eller de kunne misbruge den til at anskaffe sig goder. Seksualiteten kunne således blive et magtfuldt redskab overfor ”svage voksne”, som kunne fristes (Seidelin, 2014, p. 183). Mette Seidelin beskriver, at brændpunktet i disse sager var spørgsmålet om, hvorvidt hændelserne var foregået under tvang eller som en frivillig handling. Forældreparten portrætterede ofte børnene som villige. Under en afhøring fortæller en stedfar, at pigen aldrig udviste modvilje eller væmmelse i forbindelse med samlejerne, og hun beklagede sig ikke. Hun havde desuden ofte selv taget sit ene bukseben af forinden (Seidelin, 2014, p. 171). En sigtet biologisk far fortæller også, at han forinden en udenbys overnatning havde talt med datteren om, at dette betød, at de skulle sove i samme værelse, og hun derfor måtte være klar over, hvad der skulle ske. Det var datteren indforstået med (Seidelin, 2014, p. 173). Flere fædre beretter desuden også om, at det var deres klare opfattelse, at barnet kunne lide det (Seidelin, 2014, pp. 173ff). En dansk politiadvokat betvivlede børnenes offerværdighed og hævdede, at handlingerne kunne være frivillige og endda initieret af børnene (Seidelin, 2014, p. 184). Forældrepartens autoritet og fysiske overlegenhed var ikke nok til, at børnene blev kategoriseret som entydige ofre i rets sammenhæng (Seidelin, 2014, p. 184).

Der var dog også dem, som kæmpede disse børns sag. Seidelin nævner bl.a. Albert Moll, som i 1908 forsøgte at påvise, at der var nogle mænd og kvinder i ethvert samfund, som var tilbøjelige til at misbruge børn seksuelt. Han skrev, at de lokkede med godter og løfter for at få intetanende børn til at tage med sig hjem. Han skrev at udvælgelsen af deres ofre skete omkring legepladser og skoler. Dermed talte han sagen for de børn, som blev udsat for overgreb uden for familien og Seidelin skriver,

at der syntes at være en implicit skelnen mellem overgreb begået inden for familien og uden for i eksterne omgivelser, når børns rolle i incestsager blev diskuteret (Seidelin, 2014, p. 93f).

Hvor der herskede nogenlunde enighed om forældrenes sociale profil og karakter, var der blandt de medicinske og retspsykiatriske eksperter en mere tvetydig opfattelse af den yngre part, og dens rolle i forbrydelsen (Seidelin, 2014, p. 90). Der fandtes bl.a. en vis skepsis overfor, om pigerne overhovedet talte sandt, når de berettede om det seksuelle forhold. Den franske retsmediciner Tardieu forsvarede børnene i denne forbindelse, og han hævdede at børn sjældent talte usandt, og at der tværtimod var større sandsynlighed for, at overgrebene slet ikke blev anmeldt. Dette blev kritiseret af retspsykiater Auguste Motet, som hævdede, at man ikke skulle tro på børns vidneudsagn, fordi børn er letpåvirkelige og ikke kan skelne mellem fantasi og virkelighed (Seidelin, 2014, p. 90) .

Seidelin påpeger desuden, at opfattelsen af døtrenes moral, i forbindelse med incestsager, havde betydning for om de blev straffet for blodskam eller ej. De piger, der havde haft kærester før eller efter incestforholdet, blev miskrediteret af omgivelserne, og forbrydelsen blev fremstillet som en frivillig handling (Seidelin, 2014, p. 35; p. 145). De piger som blev betegnet som sædelige eller dydige, blev ikke miskrediteret og heller ikke dømt. Pigernes troværdighed afhang altså også af deres seksuelle erfaringer. Ligeledes blev der også lagt stor vægt på, om pigerne havde udvist seksuel interesse for krænkeren (Seidelin, 2014, p. 35; 145). Det var dog ikke alle ofre for incest, som blev mødt med denne skepsis og mistænkeliggørelse. Seidelin beskriver en række sager, hvor barnet allerede fra sagens anmeldelse fremstod som offer. Dette var bl.a. hvis forældreparten indrømmede, at barnet havde gjort modstand, og at der derved var anvendt tvang for at gennemføre overgrebet, eller i tilfælde hvor offeret havde virket særlig skrøbelig eller svag ved afhøringen (Seidelin, 2014, pp. 191ff).

2.2. Afkriminalisering af incestofre

I 1966/1967 kom blodskamsbestemmelsen under folketingets behandling. Det blev besluttet, at forbuddet mod blodskam skulle fastholdes for at værne om familien. Det blev også besluttet, at det kun var den ældre part, der kunne straffes. Der skete en forandring i synet på den yngre part, og lovændringen blev begrundet med ”.. *det*

tilfælde, hvor descendenten [den yngre part] har været initiativtagende i forholdet, er så atypisk, at det ikke kan begrunde en almindelig kriminalisering af descendentens forhold” (Seidelin, 2014, pp. 4f). Dermed bortfaldt straffen for børnene i ikke-biologiske og biologiske relationer inden for familielivet, og den århundredelange juridiske tradition, hvor det var muligt at dømme de involverede børn som medskyldige blev brudt (Seidelin, 2014, p. 73).

I 1960'erne begyndte et nyt syn på kvinder og seksualitet at gøre sig gældende, og der var desuden øget fokus på børns rettigheder, hvilket kan være med til at forklare lovændringen (Seidelin, 2014, p. 74). Fordømmelsen af pigernes seksualitet ændrede sig også. Seidelin præsenterer en udtalelse fra den konservative folketingspolitiker og senere justitsminister Thestrup i forbindelse med en diskussion om voldtægtssager, som indikerer dette. Han udtalte: *”selv den slemme pige har jo krav på en vis beskyttelse, hun skal i hvert fald selv have lov til at bestemme, om hun vil have samleje med det pågældende mandfolk*” (Seidelin, 2014, p. 74). Dette udsagn vidner om, at piger kan blive udsat for tvang og være ofre for voldshandlinger, uanset hvordan pigens moral eller rygte ellers tager sig ud (Seidelin, 2014, p. 74).

Seidelin inddrager også eksempler på det nuværende syn på barnets meddelagtighed i incestuøse forhold både i pressen og blandt politikere. FN's Børnekonvention fra 1989 forpligter alle medlemslande til at beskytte barnet mod alle former for seksuel udnyttelse og misbrug, og Justitsminister Brian Mikkelsen, kategoriserede i 2008 i forbindelse med en politisk beslutning på området seksuelt misbrug og udnyttelse af børn, som en af de modbydeligste forbrydelser, Seidelin skriver, at det er tydeligt at se, hvor sympatien ligger (Seidelin, 2014, pp. 2f). I pressen er man heller ikke i tvivl om, hvem der sympatiseres med, når incestsager skildres, og i en sag fra 2013, hvor BT formidler en anklagerfuldmægtigs udtalelser, berettes der om *”groft sexmisbrug (...) af en yderst manipulerende og beregnende far, som har misbrugt sin datters kærlighed og tillid på det groveste*” (Seidelin, 2014, pp.2f). Dette citat viser både pressens og anklagerens stærke fordømmelse af krænkeren, og desuden deres holdning med særlige præcisering af barnet som offer.

2.3. Deldiskussion

Ovenstående bidrager med perspektiver på, hvorledes børns rolle i incestsager er blevet vurderet og belyst gennem de sidste mange år. Det juridiske fokus på barnets seksualitet og velvilje til det incestuøse forhold viser sig afgørende i forhold til, om barnet kendes medskyldig i forholdene. Dette viser, at nærværende projekts omdrejningspunkt, netop barnets længsel, i denne forbindelse *var* forbudt, i ordets bogstaveligste forstand.

Seidelin skriver, at brændpunktet i disse sager, som afgjorde om barnet blev kendt medskyldig i disse forhold, var om barnets handlinger var frivillige eller baseret på tvang. Det betyder med andre ord også, at hvis barnet på et tidspunkt under misbrugets forløb, oplevede en seksuel lyst til forholdene eller en længsel efter nærhed, og handlede på det, var barnet skyldig i kriminel forstand, og barnet kunne derfor dømmes, som om det og forælderen var to ligeværdige parter. Forældreparternes skildring af børnenes lyst eller manglende protest i forbindelse med forholdene, kan for så vidt, være sandfærdige udlægninger, men der mangler en generel forståelse af, *hvorfor* et barn eksempelvis ofte tog sit ene bukseben af før akten, eller *hvorfor* en datter indvilligede i, at sove i samme rum som faderen, velvidende, at han ville forgribe sig på hende.

Seidelin skriver ydermere, at der før 1967 syntes at blive skelnet mellem overgreb indenfor og uden for familien. Der danner sig et billede af, at børn blev opfattet som mere berettigede til offerrollen, hvis det var overgreb af en udefrakommende, end de børn som blev misbrugt af én inden for familien.

Inden for familien kunne børnene mistænkes for at forføre forældrene samt nyde og fortjene overgrebene. Skyldsspørgsmålet kom derfor til at omhandle dette nydelsesaspekt, som kunne ses hos incestramte børn i familien, og ikke hos børn som udsættes af et enkeltstående overgreb fra en fremmed. Det er vanskeligt at forestille sig, at denne forbudte længsel opstår i dem, som bliver overfaldet af en fremmed. Det store fokus på dette foromtalt nydelsesaspekt er med til at understrege relevansen af nærværende speciale, som har til formål at belyse de psykologiske processer, som kan iværksættes i børnene, når overgrebene sker i den samme kontekst, hvor nærhed, tryghed og beskyttelse er en del af de basale behov. Dette vil efterfølgende afsnit komme yderligere omkring.

Det præsenterede belyser også, hvordan synet på børns rolle i disse sager har ændret sig siden 1967, og både juridisk og i pressen bliver børn, i dag, utvivlsomt forsvaret og beskyttet i positionen som offer. Der bliver ikke sat spørgsmålstegn ved det specifikke barns rolle i forbrydelserne, og barnet behøver ikke at forsvare noget. Dog er der visse nuancer i overgrebene, som ikke bliver belyst i offentligheden i den meget sort/hvide fremstilling af forholdene. Børns forbudte længsel er et gennemgående kontroversielt emne i det ovenstående, og det kontroversielle består også i, at det virker meget vanskeligt for børnene at kunne stå ved, at der har været en seksuel lyst eller en længsel efter omsorg og nærhed forbundet med de incestuøse forhold. Før 1967 kunne dette føre til en sigtelse for meddelagtighed i forholdene, og skønt børnene ikke længere kan blive dømt juridisk, er det meget svært at forestille sig, hvordan børnene, selv i dagens Danmark, ville kunne udtrykke, at disse ”modbydelige” forbrydelser også kunne være forbundet med en længsel. Dette skyldes især den meget hårde retorik, som hersker om sådanne forhold. Når børnene så tydeligt bliver fremstillet som ofre og krænkeren som et uhyre, kan man forestille sig, at det kan være vanskeligt for ofrene at indrømme, at de evt. ikke udelukkende har ageret som ofre i incesthandlingerne; at de måske ikke altid har modsat sig overgrebene og at de har elsket deres krænker, og hvor passer det ind, at de til tider evt. har taget initiativ til forholdene? Man kan frygte, at de vil blive dømt moralsk, og at nutidens velmenende sympati med ofrene dermed kan udelukke nuancer i relationen mellem krænker og offer, som kan vanskeliggøre bearbejdningsprocessen for ofrene efterfølgende. Dette ses bl.a. i begrundelsen for lovændringen, som lød, at initiativet fra børnene i incestuøse forhold, var så atypiske, at det ikke kunne begrunde en almindelig kriminalisering. Dermed blev børnene, langt om længe, frataget det juridiske medansvar for forbrydelserne, men ved at hævde at initiativet fra børn var så atypisk, lå der stadig en moralsk skyld og skam på de børn, som i nogle tilfælde har initieret forholdene. Det historiske bidrag giver dog en klar fornemmelse af, at der er sket store fremskridt siden 1967, og nutidens forsvar af børnene må klart være at foretrække. Dog kunne det ønskes at der kunne findes en forståelse i offentligheden for, at incestuøse forhold rummer flere nuancer.

3. Børn og seksualitet

Nærværende speciales undersøgelse af, hvorfor børn kan komme til at nyde incestuøse forhold og ikke modsætte sig dem eller måske endda selv initiere dem,

kræver også en undersøgelse af børns seksualitet. Teori om barnlig seksualitet kan bidrage med relevant viden, om hvorvidt det er muligt, at det er en længsel i form af en seksuel og fysisk lyst, som kan vækkes i børnene under disse forhold.

For at forstå en afvigende seksualitet er det også vigtigt at forstå og anerkende den almindelige seksualitet hos børn. I forordene på Anna Louise Stevnhøjs bog om barnets seksualitet, står der, at der er mangelfuld viden og formidling på området. Der er mange meninger, myter og følelser, men meget lidt litteratur med konkret oplysning (Stevnhøj, 2014, p. 11). Stevnhøjs håndbog bidrager med konkret viden om barnlig seksualitet, og om barnets seksualitet i forbindelse med seksuelle overgreb. Dernæst præsenteres sexolog Christian Graugaards betragtninger om børneseksualitet før og nu. Herefter følger en kort redegørelse af Freuds teori om infantil seksualitet, som fører afsnittet videre til Katrine Zeuthens anvendelse af Jean Laplanches ”*generelle forførelsesteori*” i forhold til seksuelle overgreb, som bidrager med perspektiver til emnet. Afsnittet vil munde ud i en deldiskussion om børn og seksualitet i forhold til nærværende speciales genstandsfelt.

3.1. Barnlig seksualitet

Anna Louise Stevnhøj, journalist, forfatter og bestyrelsesmedlem i Janus Centret, var opmærksom på den manglende litteratur om børns seksualitet, og hun udgav i 2014 en håndbog om emnet, som primært henvender sig til forældre. Denne viser sig også anvendelig for at forstå den almindelige seksuelle udvikling, som er relevant for nærværende speciale i undersøgelsen af barnets lyst i forhold til incestuøse forhold.

Stevnhøj skriver, at det kan være vanskeligt at formidle viden om børns seksualitet, da voksne ofte forstår det i forhold til egen seksualitet. I hendes bog skelner hun mellem voksen seksualitet og barnlig seksualitet. Hun beskriver, at voksne har en bevidst seksualitet, hvor der er en viden om, hvad sex går ud på, og som skaber en række associationer og indre billeder (Stevnhøj, 2014, p. 20). Voksne er bevidste om den genitalt fokuserede seksualitet som en meget væsentlig del af seksuallivet, som ud over dejlige følelser og sanseoplevelser præger den voksne seksualitet (Stevnhøj, 2014, p. 20). Seksualitet er for voksne omgivet af en masse tabuer og har en anden rolle i voksnes liv og bevidsthed end behov som sult og søvn. Alt dette gør det vanskeligt for voksne at forstå børns seksualitet på barnlige præmisser, hvilket

Stevnhøj understreger vigtigheden af at kunne, da børns seksualitet er noget meget forskellig fra voksnes (Stevnhøj, 2014, p. 20).

Der er generel enighed om, at evnen eller potentialet til at blive et seksuelt væsen er medfødt (Stevnhøj, 2014, p. 25ff). Hvordan det enkelte barns seksualitet sidenhen udfolder sig afhænger bl.a. af barnets personlighed, og af de erfaringer barnet får med kærlighed, tillid og kropslighed med sine nære omsorgspersoner. Allerede i livmoderen kan børn udvise seksuelle tegn, fx kan drengen få rejsning, og den lille pige kan også tidligt vise tegn på kropslig ophidselse ved at hendes skede bliver fugtig (Stevnhøj, 2014, p. 25ff). Begge køn kan desuden reagere ved berøring med helt spontane kropslige reaktioner, som mange tilskriver en form for refleks. Et vilkår omkring undersøgelsen af barnlig seksualitet er dog, at man ikke helt ved, hvad der sker hos de helt små børn. Dog vides det, at berøring er helt grundlæggende for barnets trivsel og udvikling, og at barnet nyder behagelige fysiske sanseoplevelser (Stevnhøj, 2014, p. 25ff).

Børn har ikke en bevidst seksualitet. Når barnet har seksuelle fornemmelser relaterer barnet det ikke til seksualitet, men som endnu en sanseoplevelse. Trods børns konfrontationer med voksenseksualitet op igennem barndommen, relaterer de det ikke til egen seksualitet. Børns seksuelle følelser og adfærd adskiller sig ved, at børn ikke er genitalt fokuserede. Den barnlige seksualitet har altså ikke ophidselse og tilfredsstillelse som mål (Stevnhøj, 2014, p. 21). Stevnhøj beskriver, at barnlig seksualitet er mere sanselig end genital, og behagelige og pirrende fornemmelser kan lige såvel opstå ved at blive aet på ryggen eller sutte på en slikkepind, som ved berøring af kønsorganerne. Hun skriver, at barnlig seksualitet handler mere om nysgerrighed end begær. At udforske både krop og kønsforskelle anses også som værende barnlig seksualitet, og børn kan opleve en kildrende fornemmelse i maven ved fx at tale om specifikke emner relateret til kønsorganer, eller andet som ”giver røde kinder”, som Stevnhøj beskriver det (Stevnhøj, 2014, p. 21f). Børnene leger ofte deres seksualitet ved far, mor og børn-lege, doktorlege eller fx ved at drenge tester, hvem der kan tisse længst. Stevnhøj skriver, at børnene ikke er klar over, at det er pga. deres medfødte seksualitet, at sådanne lege føles lidt mere spændende end andre. Derudover bidrager voksnes reaktioner på ovenstående lege og andre typer udforskende adfærd, til at det kan være ekstra pirrende for børn at udforske, selvom de ikke ved, hvad det skyldes (Stevnhøj, 2014, p 22).

3.1.1. Barnlig seksualitet og seksuelle overgreb

Stevnhøj skriver, at barnet tager skade af seksuelle overgreb, fordi barnets evne til intimitet og sanselighed skades. Seksualitet, kærlighed og nærhed blandes sammen med smerte, afmagt og tvang. Pga. at overgreb er en så massiv overtrædelse af barnets grænser, vil barnet føle sig enormt magtesløst, samt miste oplevelsen af selvbestemmelse og retten til at sætte egne grænser. Bliver barnet inddraget i seksuelle forhold med en omsorgsperson tager barnet skade på flere plan. Stevnhøj skriver, at overgrebene først og fremmest er omsorgssvigt og et tillidsbrud fra den voksne, som barnet naturligt stolede på, hvilket betyder at barnets tillid og evne til tilknytning lider skade (Stevnhøj 2014, p. 147ff).

Stevnhøj belyser også skadevirkningerne ved det ansvar den voksne kan pålægge barnet. Dette sker ved, at krænkeren ofte omtaler forholdene som en fælles situation, hvor ”vi” har en hemmelighed sammen. Det er ofte i langvarige misbrugsforhold, at barnet vil føle sig medskyldig, og barnet kan tage skade og føle sig snavset, smittet og anderledes, hvis overgrebene er hemmelige og skamfulde (Stevnhøj 2014, p. 147ff).

3.1.1.2. Grooming

Stevnhøj introducerer begrebet ”*Grooming*” (Stevnhøj, 2014, p. 154ff). Hun beskriver grooming, som den måde, hvorpå krænkeren manipulerer barnet ind i den seksuelle relation. Det beskrives som en form for overtalelse og forførelse af et barn, hvor grænserne konstant bliver udvidet, således at barnet bliver i tvivl om, hvad det oplever. Grooming er forbundet med meget skam for barnet, og barnet føler sig ofte medskyldig i forholdene. Krænkeren begynder som en tillidsvækkende og varm person, som derefter gradvist begynder at stille krav til barnet. Stille og roligt vil disse krav få seksuel karakter. Det kan starte med ”tilfældige” berøringer, som barnet bemærker, men ikke siger noget til, fordi de måske plejer at lege og tumle (Stevnhøj, 2014, p. 154ff). I en periode sker der så ingen befølinger, således at barnet begynder at glemme og tvivle på, om de er sket. Efter en tid vil berøringer begynde igen og tage en mere direkte form, som er vanskeligt for barnet at afvise. Når forholdet og kravene er præget af seksuelle overgreb, vil krænkeren typisk true barnet, og forsøge at overbevise det om, at sex mellem børn og voksne er helt normalt, fx igennem børnepornografisk materiale. Pga. manipulationen og den stille forskydning af grænser, vil barnet føle stor skyld og ansvar i forhold til de overgreb, der foregår. (Stevnhøj, 2014, p. 154ff).

3.1.1.3. Symptomer på overgreb

Meget forskning tyder på, at incest kan have meget store senfølger for individet. Et område som bliver påvirket i særlig grad er individets evne til at indgå i gode sunde relationer i voksenlivet. Incestramte kan typisk udvise bekymrende og risikobetonet seksuel adfærd (Killen, 2010, p. 57ff), som fx kan vise sig i barndommen, hvor barnet udviser en form for voksen seksuel adfærd i mødet med både jævnaldrende og voksne (Zeuthen, 2010, p. 138ff). Stevnhøj beskriver en række symptomer, som kan være tegn på seksuelle overgreb. (2014, p. 165f) Blandt dem findes nogle fysiske symptomer, såsom blødning, udslæt og kløe, men også mave- og fordøjelsesvanskeligheder samt klager over utilpashed hos de små børn. Derudover findes også grænsesøgende seksuel udforskning, mistillid til voksne, ukritisk kontakt til andre, samt ligegyldighed og tristhed. De lidt større børn udviser de samme symptomer som småbørn, men psykosomatiske klager forværres. Der forekommer selvskadende adfærd, tidlig seksuel aktivitet, vanskeligheder med kropslig kontakt, manglende blufærdighed, lav selvfølelse, overdreven eller mangelfuld personlig hygiejne, samt følelser af skyld og skam (Stevnhøj, 2014, p. 165f).

3.2. Barnets byrde

Christian Graugaard, professor i almen sexologi, bidrager med betragtninger om børneseksualitet før og nu (2013). Graugaard beskriver seksualitet som et menneskeligt råstof, som i forskellig raffinering knytter sig til individet fra vugge til grav. Han beskriver i denne sammenhæng også, hvorledes mange af de stærkt ubehagelige sager de seneste år i Danmark, har afsløret et tankevækkende ubehag ved overhovedet at beskæftige sig med børn som seksuelle væsener. Graugaard skriver, at forældre, forskere og fagpersoner har vanskeligt ved at få meningsfuldt fat om dette svære emne, og han fremstiller et kritisk syn på, hvorledes Danmark som samfund håndterer børns seksualitet. Han påpeger, at børns seksualitet ikke får plads og gode vækstbetingelser i institutioner, såvel som i private hjem. Det virker til at være vanskeligt, at forstå barnealderens retningsløse og legende seksualitet, og den er oftest forbundet med tabuisering og ubehag (Graugaard, 2013, p. 62). Meget af dette ubehag menes at være påvirket af viden om incestuøse forhold, og han mener, at der er tale om et dilemma, som opstod i de sidste århundreders videnskabs-, social- og kulturhistorie, hvilket formentlig præger nutiden; ”*Barnet som sagesløst offer og faretruende erotisk aktør*” (Graugaard, 2013, p. 63). Graugaard skriver, at hvor man på den ene side trives med forestillingen om børns førseksuelle uskyld, finder man på

den anden side en antagelse om, at barnets indre indeholder et register af libidinøse drifter, som kan have skæbnesvangre konsekvenser, hvis de vækkes for tidligt eller forkert (Graugaard, 2013, p. 63).

Christian Graugaard fremstiller en række historiske syn på seksualitet, hvor Freud satte seksualitetsbegrebet på den psykologiske dagsorden i starten af 1900-tallet. Mellemligstiden var præget af et syn på børn som autonome individer med seksuelle rettigheder, hvor imod efterkrigstiden var påvirket af en stærk bekymring for forførelse, børnelokkeri og homofil indoktrinering (Graugaard, 2013, p. 63). Dette ændrede sig i 1960'erne, hvor dele af hippiekulturen i 1960'erne var af den holdning, at konkrete erotiske relationer mellem mindreårige og voksne, var en naturlig konsekvens af at børn og voksne er nysgerrige erotiske skabninger, og førende psykiatere og sexologer kunne således ikke udelukke muligheden, for, at der fandtes meningsfulde seksuelle møder på tværs af generationer (Graugaard, 2013, p. 64). I 1980'erne kom der et stort fokus på incest, og mange fremtrædende debattører mente, at debatten bar præg af selvopfyldende overfokusering på mistænkelige symptomer hos børnene, og kaldte det incestpanik. Den danske psykoanalytiker Thorkil Vangaard fandt det både betænkeligt og potentielt farligt, at "*negligere børns rigt udviklede erotiske forestillingsverden*" (Graugaard, 2013, p. 64), og mente, at det blot var et udtryk for fantasier, og ikke faktiske begivenheder. I 1986 var der en gruppe fag- og lægfolk, som forsøgte at afdramatisere og neutralisere pædofile forhold ved at undertone det seksuelle aspekt til fordel for det emotionelle ved at fremstille det som gensidige kærlighedsforhold, der skulle virke berigende og udviklende for børn (Graugaard, 2013, p. 64f). Fokus på børnelokkeren voksede i 1990'erne, hvor en række misbrugssager fyldte i mediebilledet og blev et aktuelt politisk emne. Samtidigt var der en dansk psykolog, som skabte opmærksomhed, da han udtalte, at børnelokkere var venlige mennesker, som gerne ville give børn noget af den kærlighed og varme, som de savnede i deres hjem. Han udtalte desuden, at hvis en børnelokker behandlede barnet blidt og kærligt, ville barnets nysgerrighed og lyst få et tilfredsstillende forløb med det voksne menneske. Udtalelserne førte til en bortvisning fra Dansk Psykolog Forening (Graugaard, 2013, p. 65f). Siden de sene 1990'erne synes der at have hersket en generel pædofilifrygt, som har sit eget liv i medierne. Nu er der fokus på mange af de sager, som også involverer groft omsorgssvigt, hvor børnene lider alvorlig overlast. Disse sager er ofte en del af en

stor social problematik, hvor et alment dysfunktionelt familiesystem er en central del af sagerne (Graugaard, 2013, p. 66).

Denne historiske fremstilling af synet på børns seksualitet påviser, at disse holdninger i høj grad er kulturelt defineret og opfattelserne har været meget forskellige gennem tiden – fra paniske til bagatelliserende og tilbage igen, som Graugaard skriver (2013, p. 66), og det kan virke som om, at der endnu ikke er fundet en balance mellem disse poler. Han skriver, at holdningen har betydning for, hvorvidt infantil lyst kan gives de rette udfoldelsesmuligheder, og hvordan der arbejdes med overgreb mod børn.

Graugaard pointerer, at for bedst muligt at forhindre overgreb mod børn, bør der skabes en forståelse for, at børn har en seksualitet. Dertil kommer, at seksualiteten er børnenes egen, dvs. at børns lyst eksisterer på sine egne betingelser og de er en integreret del af deres følelsesliv, deres fysiologi og erfaringsfelt som individer (Graugaard, 2013, p. 66). Han skriver, at børn er født seksuelle, men seksuelle på en anden måde end voksne. Børneseksualitet er ureflekteret, diffus, prøvende, samt spontan, og den er knyttet til lyst, spænding og leg (Graugaard, 2013, p. 66). Graugaard mener, at det er vigtigt, at børnene ikke forstyrres i deres udforskning af deres egen seksualitet, men derimod gives plads til udfoldelse i forhold til barnet selv og deres jævnaldrende, således at de opnår styrke og integritet til at lære og sige til og fra (Graugaard, 2013, p. 66f).

Han påpeger desuden, at seksualitet ikke er identisk med ”genitalitet” eller ”sex”, og referer til WHO’s seksuelle sundhedsdefinition, som beskriver seksuel sundhed som *”en tilstand af fysisk, følelsesmæssigt, mentalt og socialt velbefindende i forbindelse med seksualitet”*. Der står desuden, at det kræver en positiv og respektfuld tilgang til seksualitet og seksuelle forhold, uden tvang, diskrimination og vold, hvor det er muligt at have lystfyldte og sikre seksuelle oplevelser (Graugaard, 2013, p. 70). Graugaard opfordrer fagfolk og forældre til at anerkende børns seksualitet, da man også dér kan lære advarselstegnene i forhold til seksuelle overgreb at kende (Graugaard, 2013, p. 68ff).

3.3. Freuds teori om infantil seksualitet

Freud er en af de teoretikere, som for alvor satte fokus på seksualitet. Hans arbejde og teorier var i skarp kontrast til den dengang restriktive seksualmoral, og han påviste, at undertrykkelse og frustration af seksuelle tilbøjeligheder med stor sandsynlighed kunne føre til nervøse lidelser og sygelige personlighedsforandringer (Freud, 1985, p. 9). Olsen og Køppe beskriver, hvordan Freud pludseligt gjorde det legitimt at tale om seksualitet, og hans tidlige tanker om dette har haft stort indvirkning på psykologien i dag. Mange senere udviklingsteorier tager afsæt i Freuds teorier.

Fred havde en række, såkaldte, hysteriske kvindelige patienter. Han fandt at hysteri fremkom, når den psykiske seksualenergi ikke fandt udløsning pga. en psykisk fortrængningsbarriere. Freud påpegede nogle forskellige grunde til dannelsen af denne fortrængningsbarriere, og fælles for disse var, at de seksuelle forestillinger var blevet forbundet med negative affekter, såsom angst, væmmelse eller skamfølelse. Det seksuelle førte ikke til lyst, som det normalt skulle, men til ulyst. På denne baggrund lavede Freud forførelsesteorien i 1896-97, hvor han igennem en række analyser fandt, at hans patienter i barndommen eller ungdommen havde været udsat for seksuelt misbrug, og erindringerne voldte patienten psykiske vanskeligheder. Allerede senere i 1907 kom han i tvivl om forførelsesteorien, da han havde svært ved at forstå at så mange personer var blevet seksuelt misbrugt i barndommen, og han forsøgte at finde en anden årsag til den hysteriske seksualfortrængning, som skulle erstatte den oprindelige forførelsesteori (Freud, 1985, p. 15ff). Dette er han blevet stærkt kritiseret for sidenhen, særligt af teoretikere, der beskæftiger sig med seksuelt misbrug i barndommen, som mener, at han svigtede disse børn ved at kaste forførelsesteorien bort.

Freud arbejdede dog videre med udforskningen af den infantile seksualitet og havde stort fokus på ”*libido*” begrebet. Libido er seksualdriftens energi (Køppe, 2007, p. 340).

Freud beskriver i hans afhandlinger om seksualteori (1985), at alle psykiske og somatiske processer i princippet afsætter en seksuel medophidselse eller medspænding. En hvilken som helst del af kroppen, der undersøges, berøres eller bare omtales vil blive besat med libido i barnets forestillingsverden.

Freud beskriver barnets seksualitet som 'polymorf perverst', som betyder at den infantile seksualitet består af mange former for perversioner på samme tid (Freud, 1985, p. 19ff). Fælles for disse findes libidoen. Den psykoseksuelle udvikling er beskrevet i en række faser benævnt efter de erogene zoner. I de præødipale faser knytter libidoen sig til en række vitale funktioner: i den orale fase til fødeoptagelse, i den anale fase til afføring og i den falliske fase til urinafgang (Møhl, 2007, p. 571ff).

Driftens mål er tilfredsstillelse, hvor opnåelsen af lyst sker ved udladning af driftsspændingen. Ved de fysiske behov skal denne udladning ske gennem en specifik motorisk aktion, som fx fødeindtagelse, for at driftsspændingens iboende ulyst forsvinder (Freud, 1985, p. 19ff).

Seksualiteten opstår i relation til en række overlevelsesfunktioner, fx denne indtagelse af føde, som en sekundær lystkvalitet i samspil med overlevelsesfunktionerne. Enhver lyst vil medbringe et ønske, om at det bliver gentaget, og seksualiteten er gentagelsen af disse sekundært opnåede lystformer. Alle kropslige funktioner og alle psykiske funktioner kan principielt blive udgangspunkt for sekundær lystdannelse og derfor seksualiseres. Overordnet struktureres seksualiteten efter ovennævnte psykoseksuelle faser, hvor den fysiologiske modning leverer en række nye somatiske funktioner, der kan seksualiseres, og hvor de seksualdrifter, som det enkelte individ danner, er bestemmende for afgørende træk ved personligheden. (Køppe, 2007, p. 267, 570).

Selve driften er altid ubevidst, men fantasier og impulser, som afledes af den kan blive bevidste (Mortensen, 2001, p. 46).

I psykoanalysen er seksualdrifterne ikke defineret ved et biologisk mål og de må anses for at være noget afgørende andet end seksualinstinktet. De er ikke til stede fra fødslen, men dannes og udvikles i forbindelse med den infantile seksualitet. Barnet finder i øvrigt det seksuelle meget spændende, når de voksne omgærdet det med så megen betydningsfuldhed og så meget hemmelighedskræmmeri. Det hemmelige og forbudte bliver genstand for barnets seksualforskning (Freud, 1985, p. 19ff).

3.4. Den generelle forførelsesteori

Katrine Zeuthen er en dansk psykolog, som arbejder teoretisk og terapeutisk med børns udvikling og traumer, når børn har været udsat for seksuelle overgreb. Hendes

psykoanalytiske tilgang til barnet tager afsæt i den franske psykoanalytiker Jean Laplanche og hans teori om ”den generelle forførelse”, hvilket hun overfører til forståelsen af misbrugte børns seksualitet i sin bog ”Kærlighed og overlevelse”.

Zeuthen mener, at biologien er udviklingens afsæt. Menneskets tidlige fødsel er helt afgørende i forhold til psykens dannelse og udvikling (Zeuthen, 2009, p. 28ff). Fordi barnet ikke kan tage vare på egen overlevelse, er barnets tidlige relationer helt centrale i forhold til udviklingen. Laplanches teori beskriver, hvordan barnet er afhængigt af den voksne i udviklingen af sin livshistorie, og at barnet lærer at give udviklingen betydning på godt, men også nogle gange på ondt (Zeuthen, 2009, p. 28ff). Den medfødte hjælpeløshed er biologisk betinget og afhængigheden varer ved længe. Dette fokus på konsekvenserne af den tidlige fødsel muliggør nogle betragtninger baseret på det forhold, at børns udvikling altid finder sted i relation til de voksne. Børn udvikler sig uanset, og nogle gange på trods af, at betingelserne for overlevelse og udvikling ikke altid understøttes af kærlighed, omsorg, og respekt for, at den bør finde sted på barnets præmisser. Det er den voksnes ansvar at skabe rammerne for barnets udvikling. Zeuthen finder Laplanches teori anvendelig i undersøgelsen af børns vilkår i sager ud fra netop forudsætningen om, at det er den voksnes ansvar med begrundelse i, at barnet er helt og aldeles afhængig af de voksne, og af den betydning, som de omgivende voksne giver verden (ibid.).

Teorien om den generelle forførelse tager afsæt i en videnskabshistorisk analyse og kritik af Freuds forførelsesteori, og af årsagerne til at Freud opgav denne til fordel for sine senere teorier (ibid.). Zeuthen beskriver, hvorledes Jean Laplanche skaber et nyt fundament for psykoanalysen ved at læse teorien fra et nutidigt standpunkt, som belyser, hvordan psyken er forankret i det biologiske, og i hvordan barnet udvikler sig i relation til den voksne. I selv den tidlige relation mærker barnet at dets overlevelse betyder noget. Barnet lærer, at det er kærligheden og relationen, der holder det i live. Dermed må barnet prøve at regne ud, hvad forældrene vil have, så de fortsat vil sørge for dets overlevelse. Barnet vil derfor forsøge at forstå betydningen af relationerne til de voksne, og det at indgå i disse relationer, hvor overlevelse understøttes af kærlighed (ibid.). Barnet *forføres* dermed af den voksne verden, hvor det ikke kan andet end at forsøge at forstå, hvad forældrene, igennem omsorgen kommunikerer til barnet. Det *generelle* består i, at alle individer fødes for

tidligt til at klare sig selv, og de er dermed, fra start, i en specifik relation til en specifik anden, hvilket er udgangspunktet for psykens udvikling og dannelse (ibid.).

3.4.1. Seksualitet i forhold til generelle forførelsesteori

Zeuthen betragter forførelsesteorien som en udviklingsteori, hvor udviklingen altid finder sted inden for rammerne af en relation. Dette indebærer også, at det er den voksne, der lokker barnets seksualitet frem, hvor relationen mellem barn og voksen er udgangspunktet for barnets udvikling, uanset hvordan denne forvaltes af den voksne. Laplanche beskriver, hvordan barnet altid, vil forsøge, at regne ud, hvordan det bedst sikrer sig, at den voksne fortsat vil sørge for dets overlevelse. Barnet vil derfor altid indgå meningsfuldt i relationen til den voksne, fordi det ikke har noget andet valg (ibid.). Den voksne lærer barnet at skelne mellem sig selv og verden, ulyst og lyst, behov og tilfredsstillelse, frivillighed og tvang, samt mellem omsorg og overgreb. Derfor er det samtidigt også den voksne, som kan forhindre barnet i at udvikle evnen til at skelne. Når barnet udsættes for seksuelle overgreb, er barnet overladt til at skulle opfylde den voksnes perverterede seksuelle fantasier, som Zeuthen beskriver dem, og barnet fastholdes i ikke at skelne. Barnet fastholdes også i en betydningsdannelse, som det er udelukket fra at deltage i. Zeuthen beskriver, at dette er en implicit del af overgrebet, fordi omsorg og overgreb blandes sammen i overgrebet. Dog skriver hun, at det også kan være et eksplicit træk ved overgrebet, fordi den voksne kan fortælle barnet, at det har lyst, at det er en leg de leger, at det er barnet, der forfører den voksne, at det ikke er virkelighed mm. (ibid.). Fordi barnet ikke ved hvad seksualitet er, kan barnet ikke skelne mellem et seksuelt overgreb, og den omsorg, som et barn har brug for, og forventer af den voksne (ibid.).

Jean Laplanche mener, at det der foregår mellem barnet og den voksne er udgangspunktet for barnets psykiske struktur, og dermed sammenblandes seksualiteten med overlevelse (Zeuthen, 2009, p. 36ff).

Zeuthen udfordrer det almene syn på barnets seksualitet. Hun retter en kritik mod tendensen til at definere barnets seksualitet som noget medfødt. Hun mener, at det er uden videnskabelig forankring, at barnets seksualitet bliver antaget som noget naturligt, noget indre, der kan udfolde sig til noget sundt og godt i de rette rammer. Når seksualitet beskrives som udelukkende medfødt, mener hun, at det løsriver

barnets udvikling fra de relationer, som barnet er afhængigt af for at overleve. Hun skriver, at postulatet om en medfødt seksualitet kan forhindre, at der bliver taget et ansvar i forhold til de specifikke voksne, der omgiver barnet fra første færd og dermed er til stede i barnets seksuelle udvikling, og at seksualiteten i denne forbindelse kommer fra den voksne, der fører barnet ind i en verden, hvor det biologiske aldrig vil kunne adskilles fra det kulturelle. Hun mener, at der ved at forholde sig til seksualitet som noget naturgivent, skabes der en uvidenskabelig mytologi omkring barnet, fordi der vil henvises til en naturlig, indre og biologisk seksualitet, der blot vil udfolde sig under de rette betingelser, hvilket ikke er udviklende for diskussionen om seksuelt misbrugte børn. Hun finder retorikken problematisk, og mangler en inddragelse af det ulige og asymmetriske forhold mellem barnet og den voksne. Hvilket bliver sat på spidsen i spørgsmålet om seksualitet, fordi barnet ikke kender betydningen af seksualitet, hverken hos sig selv, eller hos den voksne. Zeuthen understreger, at barnet ikke ved hvad seksualitet er, og derved fødes barnet ikke med en naturlig seksualitet, der kan udfolde sig, og derfor er barnet ikke i stand til at indgå i et gensidigt seksuelt forhold med en voksen (Zeuthen, 2009, p. 37). Hun pointerer igen vigtigheden af at forstå, at de specifikke voksne omkring barnet *altid* er til stede i barnets specifikke udvikling af sin drift og sin lyst, fordi barnet ikke kender den på forhånd. Den voksne fører barnet ind i seksualitetens univers, hvilket er årsagen til at seksuelle overgreb er så invaliderende for barnets udvikling. Zeuthen skriver ”*Overgrebet kommunikerer en betydning, som er meget langt væk fra barnets mulighed for at forstå, men som barnet prøver at give betydning alligevel, fordi barnet tror på den voksne og tror på, at den voksnes handlinger er meningsfulde*” (Zeuthen, 2009, p. 37).

Den generelle forførelsesteori opfordrer dermed til, at den barnlige seksualitet belyses på en måde, som nedbryder stigmatiserende poler mellem det faktiske overgreb på den ene side, og en naturlig og indefra kommende seksualitet på den anden (ibid, p. 37f). Derimod beskæftiger teorien sig med en forståelse af, at barnet forføres af den voksne, og at dette er en grundlæggende betingelse for barnets udvikling. (ibid.)

3.5. Deldiskussion

Da litteratursøgningen vedrørende børns seksualitet begyndte, blev det tydeligt, at det var forholdsvist let at finde fagrelevante betragtninger om børns afvigende seksualitet og hvad man som fagperson bør være opmærksom på i forbindelse med arbejdet med seksuelt misbrugte børn, eller tegnene derpå. Derudover fandtes mange ældre psykoanalytiske tekster om emnet, men det viste sig meget vanskeligt at finde relevant faglitteratur om barnets normale seksuelle udvikling på et mere konkret plan. Freud satte fokus på børns seksualitet inden for psykologien, og hans tanker om lyst har siden været meget omdiskuteret. Der synes dog at mangle faglitteratur med en mere konkret viden om børns fysiologiske og psykologiske seksualitet. Graugaard tager netop fat i manglen på viden om barnets seksualitet og med den berøringsangst der hersker. Han understreger vigtigheden i at anerkende og kende barnets seksualitet, da forebyggelsen og behandlingen af incest dermed også vil have bedre forudsætninger. Stevnhøj skriver dog, at det kan være vanskeligt at formidle viden om børns seksualitet, da voksne ofte forstår det i forhold til egen seksualitet.

Graugaard beskriver, hvordan en gruppe fag- og lægfolk i 1986, forsøgte at afdramatisere og neutralisere pædofile forhold ved at undertone det seksuelle aspekt til fordel for det emotionelle ved at fremstille det som et gensidigt kærlighedsforhold, der skulle virke berigende og udviklende for barnet. Dette er nogle holdninger, som særligt Zeuthen taler imod. Hun skriver, at der mangler en inddragelse af det ulige og asymmetriske forhold mellem barnet og den voksne, som bliver sat på spidsen i spørgsmålet om seksualitet, fordi barnet ikke kender betydningen af seksualitet. Den generelle forførelsesteori placerer ansvaret udelukkende hos de voksne, som barnet blot forsøger at behage for at modtage kærlighed og for at overleve. Barnet forføres dermed af den voksne, som har til opgave at lære barnet at skelne mellem ulyst og lyst og af omsorg og overgreb. Ved seksuelle overgreb overlades barnet til at opfylde den voksnes perverterede seksuelle følelser, og et gensidigt forhold mellem et barn og en voksen indgår ikke i denne teori. Stevnhøj beskriver desuden, at udfoldelsen af naturlig barneseksualitet kan ske i selskab med jævnaldrende, og understreger at seksuelle overgreb kan være skadelige for barnets seksualitet.

Freuds teorier om infantil seksualitet har været en central del af psykologiens forståelsesramme, og har været fundament for mange udviklingsteorier sidenhen.

Hans antagelser om, at seksualitet styrer hele udviklingen menes dog at være forældet, og de er i høj grad blevet erstattet med relations teorier. Jean Laplanche genoptager den forførelsesteori, som Freud kasserede, og som han har mødt stor kritik af at have opgivet. Dog er det vanskeligt at tale om seksualitet uden at medinddrage Freud og de tidligste teorier om netop dette emne. Freud satte infantil seksualitet på dagsorden, og han talte meget konkret om lystfølelser. Skulle man anvende Freuds teorier til belysningen af specialets genstandsfelt kunne det meget vel tyde på, at der kan blive vækket en konkret seksuel lyst i barnet i forhold til forældrene, fordi barnets fokus er på opnåelsen af lyst, som er knyttet til erogene zoner. Motivationen til gentagelse af lystfyldte oplevelser er styrende for barnet, og i denne sammenhæng må det formodes, at barnet vil opsøge disse.

På trods af at Freuds opgav tanken om den oprindelige forførelsesteori havde han dog fortsat blik for, at seksuelt misbrug kunne være forstyrrende for individet.

At misbrugte børns seksualitet med stor sandsynlighed bliver afvigende, kan i sig selv være et tegn på, at den naturlige seksuelle udvikling er blevet forstyrret, og at barnet ikke var klar til en sådan voksen seksualitet. Der virker til at være generel enighed om, at seksuelt misbrug er psykologisk skadeligt for barnet og dets seksualitet. At det lille barns krop reagerer ved fx at bløde, kan være et tegn på det fysiske forkerte i, at en voksen forsøger samleje med barnet, hvilket kan bekræfte det biologisk og fysiske unaturlige ved forholdene. Symptomerne bliver, senere i barnets udvikling, i større grad præget af de psykiske vanskeligheder, og både de fysiske og psykologiske symptomer på seksuelle overgreb tyder på, at de skaber en generel forstyrrelse i barnets seksualitet.

Hvis man diskuterer antagelsen om, at det strider mod biologien, at voksne har samleje med børn, kan man i denne forbindelse også diskutere, om det så er muligt, at der kan opstå en længsel i form af en seksuel lyst til de incestuøse forhold. Ifølge den generelle forførelsesteori er det den voksne, der lokker barnets seksualitet frem. Relationen mellem barn og voksen er udgangspunktet for barnets udvikling, uanset hvordan den forvaltes af den voksne. Barnet vil uanset hvad, og altid forsøge at regne ud, hvordan det bedst sikrer sig, at den voksne fortsat vil sørge for dets overlevelse. Barnet vil derfor altid indgå meningsfuldt i relationen til den voksne, fordi barnet ikke har noget andet valg, når det drejer sig om overlevelse. Overgreb og omsorg blandes dermed sammen, og barnet skal forsøge at opfylde det, som de voksne vil

have. Hermed anses hjælpeløsheden, behovet for forældrene og for at overleve som noget biologisk, men seksualiteten knytter sig til forældrene, som dermed blandes sammen med overlevelse. Et interessant spørgsmål er så om forsøget på at overleve i de incestuøse forhold, medvirker til, at barnet kan opleve en seksuel lyst i relationen til den krænkende forælder, og at den voksne dermed lokker barnets seksuelle følelser og lyst frem igennem forførelsen. Zeuthen skriver, at barnet prøver at give betydning til noget, som det ikke kan forstå, og denne betydning kan evt. findes i den lyst, som er defineret af de voksne.

Stevnhøj beskriver, at der kan være tegn på seksuel ophidselse hos barnet allerede i livmoderen og kort tid efter fødslen. Dette kan tale imod forførelsesteoriens antagelse om, at seksualitet først skabes i samspil med den voksne. Om ikke andet, giver denne information en viden om, at barnet har anlæg for seksuel ophidselse. Stevnhøj skriver desuden, at børn ikke har en bevidst seksualitet. Når barnet har seksuelle fornemmelser relaterer barnet det derimod til endnu en sanseoplevelse. I så fald kan det diskuteres om barnet reelt kan have en seksuel lyst, men i stedet en sanselig nysgerrighed og lyst til udforskning af disse sanser.

Stevnhøj beskriver, at børns seksualitet er præget mere af nysgerrighed end begær. Det primære fokus er ikke på genitaler, men på disse sanser, hvor blot det at blive aet på ryggen kan give behagelige fornemmelser. Hvis denne form for sanseoplevelser er det definerende ved barnets seksualitet, vil det være meget naturligt, at barnet har en lyst til at modtage sådanne berøringer af forældrene. Særligt hvis barnet bliver omsorgssvigtet og ikke almindeligvis har kærlig kontakt til dets forældre, kan det formodes, at lysten til disse sanseoplevelser kan være stor. Dog forstås lyst her som en barnlig lyst, hvor barnet trænger til nærhed, og ikke som en voksen seksuel lyst.

Den barnlige seksualitet bliver også defineret ved en nysgerrighed, en spænding og en pirrelighed i forhold til at tale om disse emner, som kan give 'røde kinder'. Det hemmelige aspekt ved incestuøse forhold kan tænkes at virke spændende for barnet, hvilket evt. kan pirre barnets nysgerrighed i forhold til at udforske seksualiteten, også selvom denne er i selskab med en voksen. Når den voksne taler om "vores hemmelig", kan det også have et element af spænding og om at være noget særligt, som kan drage barnet i starten, men som senere kan være skyld i enorme skyldfølelser.

Begrebet Grooming er et interessant indspark til viden om seksuelle overgreb. Det er en detaljeret beskrivelse af, hvorledes barnet kan manipuleres ind i det seksuelle forhold, hvor barnets grænser lige så stille bliver udvisket. Her skabes et billede af, at barnet mister sig selv og sin evne til at skelne mellem rigtigt og forkert, samt lyst og ulyst, i forsøget på at opretholde kontakten til den voksne, som i starten lagde grund for en god og passende voksen-barn kontakt. Den voksne introducerer det seksuelle aspekt lige så langsomt, og på manipulerende vis, som vækker skam- og skyldfølelser i barnet, hvilket hæmmer barnets evne til at sige fra. Ud fra denne forståelse af Grooming, er det vanskeligt at identificere seksuelle lystfølelser hos barnet, da det derimod bidrager med en viden om manipulerende tvang, hvor barnet mister evnen til at mærke egne grænser og evt. sige fra. Begrebet relaterer sig dermed til forførelsesteorien i dets beskrivelse af, hvordan den voksne forfører barnet.

Graugaard og Stevnhøj bidrager begge med relevante bekymringer om den manglende viden om barnets seksualitet, og voksnes forskrækkelse mod at tale om den. Særligt Graugaard beskriver det svingende fokus, der har været omkring den barnlige seksualitet, som er præget af to modpoler; ”*Barnet som sagesløst offer og faretruende erotisk aktør*”. Det virker som et aktuelt samfundsproblem, som vanskeliggør situationen for de seksuelt misbrugte børn. Stevnhøj erkender, at der er nogle ting, som ikke kan lade sig undersøge. Hvordan små børn forstår seksualitet, og hvad børns seksualitet egentlig er, vil fortsat være vanskeligt at måle og komme med evidensbaserede bud på. Både Graugaard og Stevnhøj opfordrer derfor begge til en større åbenhed overfor at forstå og støtte barnets seksualitet.

4. Tilknytningsteori

Med John Bowlbys interesse for virkningen af brudte barn-forældre relationer og de biologiske funktioner udviklede han sin udviklingspsykologiske teori om tilknytning (Bowlby, 1988; Broberg et al, 2008).

Teorien indeholder en række elementer, som har til formål at belyse relationen mellem barnet og dets omsorgspersoner; kaldet tilknytningspersoner i dette afsnit. Et af disse elementer er tilknytningsadfærd, som beskriver enhver form for adfærd, der medfører at en person opnår eller opretholder tæt kontakt med et andet klart identificeret individ, som opfattes som værende bedre i stand til at klare sig i verden. Dette kommer mest til udtryk i stressbetonede situationer, hvor personen er bange, udmattet eller syg og beroliges af trøst og omsorg. Tilknytningsadfærd er alle de forskellige former for adfærd, som personen fra tid til anden anvender i forsøget på at opnå eller opretholde ønsket nærhed (Bowlby, 1988, p. 37). Dette er eksempelvis gråd, smil eller forsøg på at nærme sig tilknytningspersonen. Bowlby beskriver, at tilknytningsadfærd er forskellig fra den adfærd og dynamik der er knyttet til såvel madning som sex, de to menneskelige motivationskilder, der længe har været anset for at være de mest fundamentale (Bowlby, 1988, p. 34f).

Ainsworth, som senere videreudviklede tilknytningsteorien med sit empiriske arbejde, skriver, at det generelt er anerkendt, at den relativt lange periode af infantil hjælpeløshed, som er særligt karakteristisk ved mennesker, giver de nødvendige betingelser for fleksibilitet og læring i forhold til at tilpasse sig varierende miljøer (Ainsworth et al, 1978, p. 5f). Denne lange periode af umodenhed medfører dermed også en lang periode af sårbarhed, hvor barnet skal beskyttes. Den biologiske funktion af tilknytningssystemet er netop denne beskyttelse, og Bowlby foreslog, at det, i den evolutionære tilpasning, var specifikt beskyttelse fra rovdyr (Ainsworth et al, 1978, p. 8). Bowlby argumenter i denne forbindelse for, at hvis barnet skal opnå beskyttelse fra tilknytningspersonen, bør barnet have et relativt stabilt adfærdssystem, som fremmer tilstrækkelig nærhed til omsorgsgiveren (Ainsworth et al, 1978, 5f). Det første år opfattes som særligt kritisk, hvor barnet udvikler en grundlæggende tryghed og tilknytning til centrale omsorgspersoner, hvor de vil udvikle en oplevelse af tillid eller mistillid, alt efter hvordan tilknytningspersonen reagerer på deres adfærd (Killen, 2010, p. 113ff). Barnet bruger tilknytningspersonen som en tryk base, hvorfra det kan udforske omgivelserne, og som der kan søges

tilflugt hos, hvis det føler sig truet. Jo større tillid barnet har til, at dets base er sikker og at den er parat til at reagere, hvis det bliver nødvendigt, desto mere tages det for givet, når barnet bliver ældre (Bowlby, 1988, p. 20). Tryghed i tilknytningen hænger sammen med positiv responderende omsorg, i form af sensitivitet, accept, tilgængelighed og samarbejde (Killen, 2010, p. 114ff). Når tilknytningspersonens tilstedeværelse ikke reducerer barnets stress ved en adskillelse eller støtter barnets udforskning, tales der om, at barnet har utrygge tilknytningsmønstre (Killen, 2010, p. 116). Barnets erfaringer om specifikke relationer vil udmønte sig i en række arbejdsmodeller. Arbejdsmodellerne såvel som tilknytningsmønstre anvendes ofte i forsøget på at forstå eller forudsige individets fremtidige måde at indgå i relationer på (Bowlby 1988, Ainsworth, Killen, Broberg).

I det følgende vil der blive præsenteret de begreber, som beskriver et barns tilknytning. Herunder indre arbejdsmodeller og de fire tilknytningsmønstre – hvor der vil der være særligt fokus på de utrygge tilknytningsmønstre, som kan ligge til grund for senere tilknytningsforstyrrelser. Dernæst vil der blive redegjort for relevant faglitteratur, som knytter sig specifikt til incestramte børns tilknytningsmønstre. Afsnittet vil munde ud i en deldiskussion af tilknytning i forhold til specialets genstandsfelt ”barnets lyst”, som senere vil indgå som en del af den samlede diskussion.

4.1. Indre arbejdsmodeller

I relationen til moderen og faderen konstruerer barnet en række indre arbejdsmodeller, som er med til at regulere barnets forventninger til tilknytningspersonens tilgængelighed og til tilknytningsrelationen generelt (Bowlby, 1988, p. 144ff; Broberg et al., 2008, p. 115ff). Arbejdsmodeller kan også beskrives som mentale repræsentationer af virkeligheden, og der udvikles både modeller af andre og af selvet.

Funktionen af disse arbejdsmodeller er, at barnet bliver i stand til at forudsige og tolke tilknytningspersonens adfærd og følelser, således at barnet kan regulere egen adfærd og følelser. De er en del af tilknytningssystemet, og integreres i barnets system sideløbende med de samspilserfaringer, som barnet får i relationen (Bowlby, 1988, p. 134ff; Broberg et al., 2008, p. 115ff). Modellerne fungerer ubevidst, men

knytter sig til virkeligheden, hvorfor forandringer i miljøet ofte vil kræve en opdatering af individets arbejdsmodeller (Broberg et al., 2008, p. 115ff).

Hvis et barn oplever, at dets tilknytningsadfærd ofte eller overvejende afvises eller negligeres, vil det udvikle en negativ model af selvet som uværdigt til tilknytningspersonens omsorg (Broberg et al., 2008, p. 115ff). Dette vil medføre, at barnet undgår at søge støtte hos tilknytningspersonen i situationer, som aktiverer tilknytningssystemet. Hvis tilknytningspersonen er inkonsekvent i forhold til barnets signaler eller unødigt opskræmmer barnet, vil barnets opmærksomhed vendes fra udforskning til tilknytning, hvor barnet kan risikere at udvikle en ubevidst opfattelse af at være inkompetent, og af at omgivelserne er så farlige, at det er sikrest ikke at udforske verden, men holde sig til tilknytningspersonen i stedet (Broberg et al., 2008, p. 115ff).

4.2. Tilknytningsmønstre

”Der er i dag imponerende og stigende dokumentation for, at det tilknytningsmønster, som et individ udvikler i sine umodne år – spædbarnsalderen, barndom, ungdom – er dybt påvirket af, hvorledes dets forældre (eller andre forældrefigurer) behandler det” (Bowlby, 1988, p. 137f). Disse betragtninger baserede Bowlby på det empiriske arbejde, som Mary Ainsworth supplerede og videreudviklede tilknytningsteorien med. Ved hjælp af *fremmedsituationen* blev en række børns reaktioner på stressbetonede situationer testet med vægt på samspillet mellem barnet og tilknytningspersonen. Ainsworths observationer førte til en præsentation af tre mulige tilknytningsmønstre (Bowlby, 1988; Ainsworth et al, 1978; Killen, 2010). Senere supplerede Main med et fjerde mønster, det desorganiserede tilknytningsmønster, som kunne rumme de ”mærkelige undtagelser”, som Bowlby kalder det (Bowlby, 1988, p. 139, *ibid.*). De fire tilknytningsmønstre er følgende:

4.2.1. Tryk tilknytning

Når børn er trygt tilknyttet har de fuld tillid til, at tilknytningspersonerne er til rådighed, vil hjælpe og reagere, hvis der opstår en skræmmende situation, eller hvis de møder modgang. Dermed føler børnene sig frie i deres udforskning af verden. Børn i denne kategori glæder sig over fysisk nærhed med deres tilknytningspersoner, og behovet for nærhed mindskes med tiden, fordi de udforsker deres omgivelser frit.

Disse børn føler sig ønsket, kompetente, værd at elske og er trygge i deres omgivelser (Bowlby, 1988, p. 138ff; Killen, 2010, p. 115ff).

4.2.2. Undgående tilknytning

Børn med en undgående tilknytning har ikke tillid til, at der vil blive reageret hjælpsomt ved behovet for omsorg, og derfor forventer de at blive afvist (Bowlby, 1988, p. 138ff). Børnene skubber negative følelser væk fra sig ved at undgå at søge trøst og støtte. De lærer samtidigt med tiden, at relationen til tilknytningspersonerne fungerer bedst, når de ikke skaber problemer, men lader som om at alt er i orden ved at hæmme deres egne følelser. De virker ikke til at frygte tilknytningspersonen, og påtager sig i stedet ofte en omsorgsrolle (Killen, 2010, p. 115ff).

4.2.3. Ambivalent tilknytning

Børn som udviser dette tilknytningsmønster er kendetegnet ved, at de er usikre på, om tilknytningspersonerne er tilgængelige, når der er brug for det. På grund af denne usikkerhed vil børnene sandsynligvis udvise stor adskillelsesangst og virke meget klæbende og bange for at udforske verden. Der er en stor konflikt i dette mønster, hvilket forværres, hvis tilknytningspersonerne fx anvender trusler om at forlade barnet, som kontrolmiddel (Bowlby, 1988, p. 138ff). Kari Killen (2010, p. 115ff) beskriver, at børn med dette tilknytningsmønster ofte overdriver deres følelser og bruger dem til at manøvrere deres tilknytningspersoner. Ambivalensen i mønstret består i, at børnene kan gå fra at være straffende og aggressive til fx at være forførende eller helt hjælpeløse. De fungerer som regel bedre, når forældrene ikke er til stede, da deres udforskning hæmmes af forsøget på konstant at søge opmærksomheden hos tilknytningspersonen. Børn med en ambivalent tilknytning betragter sig som uværdige og ufortjente til andres opmærksomhed, som kan forklare hvorfor de har tendens til at være opmærksomhedskrævende, anspændte, passive og sårbare (Alexander & Anderson, 1994, p. 666).

4.2.4. Desorganiseret tilknytning

Børnene i denne kategori opfører sig på selvmodsigende måder, som ikke virker sammenhængende. De har ikke nogen strategi i forhold til at indgå i relationen med tilknytningspersonerne og opnå omsorg, og de kombinerer en stærk søgen efter nærhed med udpræget undgåelse. Disse børn befinder sig i en uløselig situation, hvor den tilknytningsperson, som barnet har brug for beskyttelse og trøst hos, samtidigt er den, som barnet frygter. Børnene oplever, at nærhed nærmere udløser frygt end

tryghed, og de lever med en frygt for, at der ikke vil blive draget omsorg for dem. De er meget usikre på, hvordan forældrene vil reagere, og de opfatter andre mennesker som farlige, skræmmende og skræmte. De blander truende, vred og ondskabsfuld adfærd med forførende og charmerende adfærd, og disse børn er ikke så gode til affektregulering. Følelsesmæssigt er de præget af vrede, depression, angst, frygtsomhed og uhensigtsmæssige følelsesreaktioner, som udmøntes i adfærd der er præget af impulsivitet, hyperaktivitet, destruktivitet og selvdestruktivitet (Killen, 2010, p. 115ff).

Dette mønster forekommer ofte hos børn, som er blevet fysisk mishandlet eller alvorligt vanrøgtet af forældrene og forekommer ofte hvis mødre selv har været udsat for fysisk mishandling eller seksuelt misbrug, da de var børn (Bowlby, 1988, p. 138ff).

4.3. Incestramte børns tilknytning

De mest almindelige årsager til tilknytningsforstyrrelser er bl.a. vanrøgt, psykiske, fysiske og seksuelle overgreb. Killen (2010, p. 125ff) beskriver, at tilknytningsforskningen har bidraget med en viden om, hvordan børn slås med at forstå den voksne verden. Børn som er udsat for truende eller uforudsigelig adfærd er nødt til konstant at være forberedt, hvilket medfører vanskeligheder i forhold til deres sociale og intellektuelle udvikling. Med en utryk tilknytning følger desuden en manglende tillid til omverdenen og de relationer børnene må indgå i.

Bowlby nævner incest i sin bog "En sikker base" (1988, p. 117ff), og trækker på en række erfaringer fra sin medarbejder Brendan MacCarthy, som mente at det er meget sandsynligt, at incestuøse forhold vil føre til en forstyrrelse, særligt hvis børnene ikke er kommet i puberteten. Bowlby belyser, hvordan der kan findes en kognitiv splittelse mellem en respekteret og måske elsket far om dagen, og en helt anderledes far fra en forudgående nats mærkelige hændelser. Et mindre barn kan opleve, at faderen ikke anerkender forholdene, hvilket kan skabe en enorm forvirring for barnet, som kan betvivle, hvorvidt det er foregået eller ej. Dette kan føre til stor mistillid senere i barnets liv (Bowlby, 1988, p. 117ff). Flere teoretikere (Killen, 2010; Alexander & Anderson, 1994) beskriver, at incest ofte forekommer sideløbende med omsorgssvigt og andre former for misbrug, som kan have hver deres distinktive indvirkninger på barnet, hvortil disse uløseligt vil påvirke hinanden.

4.3.1. Overdreven tilpasning

Bowlby (1988, p. 100) skriver, at børn der bliver mishandlet, ofte vil være ekstraordinært på vagt overfor, hvad der kan ske, men samtidigt er der også nogle, som udviser en stor følsomhed overfor, hvad deres forældre har brug for. Han skriver, at der er god grund til at tro, at nogle børn tidligt lærer, at det er muligt at formilde en forstyrret voldelig forælder ved hele tiden at være opmærksom på dennes ønsker. Dette suppleres af Killen, som beskriver, hvordan børn, som har været udsat for seksuelle overgreb, har en foruroligende evne til at leve op til de voksnes forventninger og reagere på deres behov. De kan udvise stærk seksualiseret adfærd og de har på denne måde lært at behage den voksne og få respons (Killen, 2010, p. 131). Denne adfærd ses også ved den desorganiserede tilknytning, hvor disse børn i forsøget på at finde et fungerende samspilsmønster i forhold til forældrene kan forsøge at kontrollere dem ved at gøre dem tilpas og ved at opfylde deres behov (Killen, 2010, p. 122).

4.3.2. Temaer i incestramte børns tilknytning

Pamela C. Alexander var en af de første til at forske i tilknytning hos seksuelt misbrugte. Hun beskriver, hvordan der tidligere er fundet beviser for, at utrygge tilknytningsmønstre er fremherskende hos fysisk misbrugte og omsorgssvigtede børn, men at de seksuelt misbrugte er blevet overset i forskningen (Alexander, 1992, p. 186). Hun anser det som centralt at medtage en forståelse for hele familien i forhold til at undersøge, hvorfor misbruget sker og hvilke senfølger det har.

Undersøgelser har vist, at det ikke er alle børn, som er udsat for seksuelt misbrug, som oplever senfølger (Alexander, 1992, p. 189). Derfor mener Alexander, at man bedst undersøger misbruget og senfølgerne ved hjælp af de vigtige tilknytningsrelationer relateret til misbruget. Desuden påstår hun, at udforskningen af tilknytningsrelationen er bedre i stand til at klarlægge de langsigtede konsekvenser for seksuelt misbrugte, end hvad der kan forudsiges ved kun at betragte misbruget separat fra relationer. I Alexanders artikel fra 1993, argumenter hun desuden for vigtigheden af at overføre teorien om arbejdsmodeller til forståelsen af seksuelt misbrug, da de kan forklare både de langsigtede interpersonelle problemer og de forstyrrelser i selvet, som mange misbrugte kæmper med (Alexander, 1993, p. 348). Hendes forskning har til formål at belyse seksuelt misbrug ud fra tilknytningsteorien, som dermed vil skabe en forståelse af, hvilke senfølger de misbrugte kan opleve. Desuden fremsætter hun og en kollega deres betragtninger over, hvorledes en

tilknytningsteoretisk tilgang til psykoterapi kan hjælpe overleve af incest (Alexander & Anderson, 1994).

Alexander præsenterer nogle specifikke temaer, som er fundet i tilknytningsmønstrene i familier med fysisk eller emotionelt misbrug, som er anvendelige til udformningen af hypoteser, som kan testes i forhold til de dynamikker, der relaterer sig til incestfamilier (Alexander, 1992, p. 188). Disse temaer er interessante i forståelsen af nærværende speciales genstandsfelt.

4.3.2.1. Afvisning

Først præsenterer hun temaet afvisning. Afvisning er relateret til det undgående tilknytningsmønster, som beskriver, hvordan barnet føler sig uelsket og uønsket, og forælderen generelt er fysisk og psykologisk utilgængelig. Dette mønster opstår i relation til en autoritær incestuøs far, som er emotionelt distanceret, men også med en holdning om, at hans ægtefælle og børn er hans ejendom, som skal opfylde hans behov (Alexander, 1992, p. 188). Afvisningen kan også karakterisere en utilgængelig mor, som pga. ukontrollerbare faktorer i hjemmet, er enten fysisk fraværende, fx pga. et stort jobansvar, eller psykologisk utilgængelig pga. depression eller anden sygdom (Alexander, 1992, p. 188). Lignende tilfælde kan også forekomme i forbindelse med stedforældre, som har valgt ikke at påtage sig den beskyttende rolle som tilknytningspersoner.

Barnet med undgående tilknytning forsøger, at arbejde med afvisningen gennem idealisering af forælderen, selvbedrag eller en aktiv devaluering af tilknytningens vigtighed, og disse børn mangler sandsynligvis evnerne til at forsvare sig eller søge hjælp fra andre, både inde i og uden for hjemmet (Alexander, 1992, p. 188).

4.3.2.2. Rollebytning

Et andet centralt emne i tilknytningen i familier med seksuelt misbrug er rollebytning og identificering med forælderrollen. Dette indebærer, at et eller flere børn udfylder rollen som forældre i en familie, og er ofte forbundet med det ambivalente tilknytningsmønster. En række undersøgelser har vist, at døtre som har været udsat for incest, udviser forældreadfærd over for deres fædre i langt større grad end døtre, som ikke har været udsat for incest. Alexander inddrager en undersøgelse af Cotroneo fra 1986, som beskrev, at det at vokse op som et barn med forældreadfærd, kan føre til at den krænkende forælder føler sig berettiget til, og forventer, at barnet vil imødekomme de emotionelle og seksuelle behov, som han eller hun måtte have.

Den ikke-krænkende forælder kan have en forventning om at barnet vil udvise den omsorg og pleje, som almindeligvist er forælders ansvar at udvise (Alexander, 1992, p. 188).

4.3.2.3. Frygt og uforløst traume

Det sidste emne som Alexander præsenterer er frygt og uforløst traume, som ofte ses i familier præget af misbrug, og knytter sig til det desorganiserede tilknytningsmønster (Alexander, 1992, p. 189). Forælderen til det desorganiserede barn er måske selv blevet seksuelt misbrugt, eller har en generel frygt for at blive forladt.

Det desorganiserede barn kan finde sig selv i en uløselig situation, hvor krænkeren bliver opfattet som barnets eneste allierede, eller som den eneste sikkerhed mod frygten for at familien går i opløsning. Alexander og Anderson (1994, p. 672) beskriver, hvordan oplevelsen af misbrug, smerte, frygt og ydmygelse er kædet sammen med ønsket opmærksomhed fra forælderen. Et barn med desorganiseret tilknytning mangler strategier for overlevelse og opfyldelse af basale behov, og disse manglende strategier menes at forværre senfølgerne af det seksuelle misbrug (Alexander, 1992, p. 189).

4.4. Vigtigheden af berøring

Harry Harlows forsøg om surrogatmødre havde stor betydning for Bowlby, da Harlows undersøgelser understøttede, essensen af Bowlby tilknytningsteori – at behovet for tilknytning er vigtigere end behovet for føde. Forsøgene gik ud på, at rhesusunger blev taget væk fra deres mødre og anbragt i et bur med en kunstig mor, som var konstrueret på forskellige måder. Den ene udgave i form af en ståltrådscylinder med en sutteflaske, som rhesusungen kunne die fra. Den anden var af træ og betrukket med forskellige former for pels, den kunne være opvarmet, og kunne gynge lidt frem og tilbage (Broberg et al, 2008, p. 43).

Abeungerne foretrak klart surrogatmødrene, hvis de havde pels af plys, var opvarmet og kunne gynge. Resultaterne viste, at relationen var præget af berøringskontakten mellem dem (Broberg et al, 2008, p. 43), og hvorvidt aben kunne die eller ej, var af underordnet betydning; den klyngede sig til surrogatmoderen med pels.

For at teste ungens tilknytningsadfærd yderligere, arrangerede Harlow, at nogle af surrogatmødrene skulle sende pigge ud af deres kroppe mod de abeunger, der

klyngede sig til dem. Piggene blev sendt ud med varierende intervaller. Resultaterne viste, at trods den voldsomme 'behandling' af surrogatmødrene, blev abeungerne ved med at klynge sig til deres mor, stadig uafhængigt af fødeindtagelse (Broberg et al, 2008, p. 43). Broberg skriver, at denne behandling er en tydelig parallel til menneskebørns tilknytning; de bliver også fortsat ved med at rette deres tilknytningsadfærd mod forældre, eller andre omsorgspersoner, som udsætter dem for omsorgssvigt eller overgreb (Broberg et al, 2008, p. 43).

Ashley Montagu (1971), en fysiologisk antropolog, beskriver vigtigheden af berøring og hudkontakt, for at opnå bedst mulige vækstbetingelser og udvikling, både fysisk, men også psykologisk. Han sætter fokus på huden og den taktile stimulering, som essentiel for menneskets overlevelse og tilknytning. Huden er det største organ med størst repræsentation i hjernen (Montagu, 1984, p. 17). Montagu skriver, at den nyfødtes læring og udvikling afhænger i høj grad af erfaringerne med taktile oplevelser, da meget af spædbarnets basale kommunikationssystem er relateret til huden (Montagu, 1984, p. 19). Den taktile kommunikation er den første, som barnet lærer, og det er et universelt sprog. Barnet vil modtage oplysninger igennem huden i forhold til, hvordan det bliver holdt og kærtegnet, og det vil hurtigt fornemme om det er kærlige eller ukærlige berøringer; kærtegn er et tegn på kærlighed (Montagu, 1984, p. 19). Han beskriver desuden berøring som en kombination af taktil sansning og emotionel involvering. Montagu bakker sine antagelser op af en række forskellige forskningsforsøg, og fremhæver ligeledes Harlows forsøg. Harlow udtalte i forbindelse med forskningsresultaterne, at han ikke var overrasket over at finde at berøring var en vigtig del af en kærlighedsrelation, men han havde ikke forventet at finde, at det fuldstændigt overskyggede fødeindtagelse. "*Certainly man can not live by milk alone*", udtalte han (Montagu, 1984, p. 20f).

Montagu fremstiller, at beviserne, både hos dyr og mennesker, indikerer, at manglende taktil oplevelse i den tidlige udvikling kan påvirke udviklingen i en dårlig retning, både fysisk, emotionelt og intellektuelt (Montagu, 1984, p. 22). Han beskriver, at hvis nyfødte bliver frataget den moderlige kropskontakt, kan det føre til svær depression hos spædbarnet, med manglende appetit og underernæring, som kan føre til død (Montagu, 1971, p. 82). Berøring bliver af samme grund kaldet 'moderen af alle sanser', da det er denne sans, som fra allerførste færd sætter individet i forbindelse med andre. Montagu understreger vigtigheden af at forstå, at manglende

berøring kan have store konsekvenser for individets udvikling, og skriver, at ingen nogensinde er døde af manglende lys, men millioner er døde af manglen på varme fra andre, og *"er uelsket til døde"* (Montagu, 1984, p. 25).

Montagu påpeger, at kærlighed og berøring hænger uløseligt sammen, og at kærlighed ikke kan opstå uden berøring; *"Hvad vi elsker, længes vi efter at røre"*, skriver han (Montagu, 1984, p. 24).

4.5. Deldiskussion

Tilknytningsteorien bidrager med et biologisk forankret syn på relationen mellem barn og omsorgsgiver. Ved hjælp af teorien skabes en forståelse af, hvorfor barnet har behov for tilknytning og en relation til omsorgsgiveren. Den belyser samtidigt også, hvad en uhensigtsmæssig og dermed utryk relation, betyder for barnets adfærd og mønstre, hvilket særligt anvendes til at forstå senere relationer i barnets liv. De utrykke tilknytningsmønstre er behjælpelige til at belyse den kompleksitet, som kan findes i relationen mellem barnet og omsorgsgiveren, og det skaber en særlig forståelse for de børn, hvis adfærd er afvigende. Dette findes relevant for nærværende speciales genstandsfelt, da det netop er i relationen, at barnets længsel viser sig. Det desorganiserede tilknytningsmønster belyser den konflikt, som incestramte børn kan opleve, hvor tilknytningspersonen både er den, som barnet frygter, og den, som barnet skal opsøge for at få beskyttelse fra frygten; tilknytningspersonen er altså både kilden og løsningen til barnets problemer. Anskuer man barnets længsel i denne forbindelse kan det forstås, at selvom barnet frygter de incestuøse forhold, er det samtidigt også derigennem at trygheden og tilknytningen findes, trods den indre konflikt som dette kan medføre. Alexander og Anderson beskriver, hvordan oplevelsen af misbrug, smerte, frygt og ydmygelse er kædet sammen med ønsket om opmærksomhed fra forælderen. I tilknytningsteorien virker barnets længsel netop særligt at udmønte sig i behovet for omsorg og beskyttelse. Set i lyset af det biologiske udgangspunkt, hvor overlevelse og beskyttelse er motivationskilden til nærhed og tilknytning, virker det som en helt central og naturlig proces, at barnet søger at være tæt på tilknytningspersonen, uanset hvad denne nærhed består i. Dertil kommer de indre arbejdsmodeller, hvori barnet lærer at begå sig i relationen. Har barnet tidligt i livet lært, at måden hvorpå nærhed opnås og tilknytning skabes, er igennem seksuelle forhold, vil dette formentlig være

en inkorporeret del af barnets indre arbejdsmodeller. Hvis relationen tilsvarende består af frygt, vil behovet for beskyttelse og nærhed være centralt.

Harlows undersøgelser viser, at abeungens loyalitet og behov for berøring, trods ubehageligheder, er meget stor. Brobergs sammenligning med omsorgssvigtede børn findes meget relevant i forhold til at forstå barnets længsel. Længslen for at være tæt på tilknytningspersonen er så stor, at den, trods at der sendes pigge mod dens krop, stadig har brug for at klynge sig mod pelskroppen. Undersøgelserne beviser i øvrigt, at behovet for føde ikke er det essentielle for ungen. Tværtimod skynder ungen sig at spise, for hurtigst muligt at vende tilbage til pelsmoderen igen.

Montagu bidrager ligeledes med relevant og fysiologisk viden om vigtigheden af berøring. Han understreger sammenhængen mellem kærlighed og berøring, som manifesterer sig helt fra fødslen, hvor huden er det primære kommunikationsmiddel. Han nævner flere gange, at manglende berøring kan føre til død, hvilket understreger det helt centrale i, at et barn, trods hvad det måtte blive udsat for, forsøger at være så tæt på omsorgspersonen som muligt, for at sikre egen overlevelse.

Omsorgssvigt og incest foregår ofte samtidigt, hvilket ligeledes findes relevant at inddrage, når tilknytningsteorien anvendes for at besvare nærværende speciales problemformulering. Hvis barnet er stærkt omsorgssvigtet sideløbende med det seksuelle misbrug, og ikke modtager nogle former for fysisk eller psykologisk nærhed, ud over de incestuøse forhold, kan det tænkes, at barnet formentlig vil opleve en længsel for nærhed, eller ikke vil udvise protest mod at indgå i de seksuelle forhold. Alene opmærksomheden fra forælderen vil kunne tænkes at spille en central rolle i, hvorfor barnet ikke modsætter sig forholdene, eller muligvis selv opsøger dem.

Dog er det også tænkeligt, at barnets længsel kan skyldes den overdrevne tilpasning, som beskrevet af Bowlby og Killen. Barnet kan dermed forsøge, at tilfredsstille ethvert behov, som forælderen måtte have, således også det seksuelle, i håb om at forblive tilknyttet i relationen.

Killen beskriver, at denne evne til at leve op til de voksnes forventninger og reagere på deres behov, ses særligt hos seksuelt misbrugte. Hun skriver ligeledes, at de kan udvise stærk seksualiseret adfærd, for at behage den voksne og få respons. Ligeledes beskrives det ambivalent tilknyttede barn som værende forførende og charmerende

over for tilknytningspersonen. Børn som har været udsat for incest, har en stor frygt for at blive afvist, jf Alexanders temaer, og kan derfor idealisere den krænkende forælder og i nogle tilfælde opfatte krænkeren som den eneste allierede i frygten for at blive forladt. Dette kan forstærke behovet for at indgå i en relation med krænkeren, uanset hvad denne relation indebærer.

Den overdrevne tilpasning og forsøget på, at opfylde forældrenes behov, beskrives både i forhold til det ambivalente og det desorganiserede tilknytningsmønster og det kan tyde på, at det er meget centralt i forhold til at forstå dynamikken i incestfamilier. Dertil nævnes også den rollebytning og forælderrolle, som nogle incestramte børn påtager sig. Det tyder ligeledes på, at både den krænkende og den ikke krænkende forælder selv har tilknytningsforstyrrelser, siden barnet overtager ansvaret for omsorg og nærhed, hvilket Alexander også påpeger.

Man kan derfor også diskutere om det undersøgte fænomen, barnets længsel, vil være aktuelt i de tilfælde, hvor et barn har en tryk tilknytning til en ikke krænkende tilknytningsperson. Alexanders belysning af familiedynamikken i incestfamilien belyser, som nævnt, at begge forældre i disse familier ofte lider af utrygge tilknytningsmønstre, men man kan diskutere om det er på rimeligt grundlag at diskutere denne teori op imod incest, hvis krænkeren ikke nødvendigvis er den primære omsorgsgiver, og barnet modtager tilstrækkelig god omsorg af en anden central tilknytningsperson. Vil denne tilknytningsperson så være i stand til at give barnet tilstrækkeligt positive indre arbejdsmodeller i forhold til selvet og i relationer til andre, at barnet ikke vil opleve denne længsel til at indgå i de incestuøse forhold? Hvis man antager, at længslen forekommer på baggrund af det biologiske behov for omsorg og beskyttelse, kan det tænkes, at ovenstående spørgsmål er relevant i forhold til skilsmissefamilier eller i forbindelse med pleje – og aflastningsfamilier. Her kan barnet, hos den ene tilknytningsperson, eventuelt få opfyldt det essentielle behov for nærhed og omsorg, samt opleve beskyttelse i forhold til den frygt, der fremkommer i relationen til den krænkende forælder. Dette kan opnås i en tryk tilknytning i form af almindeligt, positivt og afbalanceret forældre-barn samspil, og derfor vil barnet evt. ikke have behovet for, at tilfredsstille den krænkende forælder i forhåbningen om at modtage omsorg.

Dog tyder noget også på, at barnet kan revurdere arbejdsmodeller alt efter forholdene, og ligeledes have forskellige arbejdsmodeller knyttet til specifikke

tilknytningspersoner, hvilket kan vise sig gældende i relationen til henholdsvis en tryk tilknytningsperson, og en krænkende forælder med egne tilknytningsforstyrrelser.

Ofte anvendes tilknytningsteorien til at forudsige barnets fremtidige relations- og tilknytningsmønstre. I dette tilfælde forsøgte den anvendt i forhold til at forstå de processer der foregår i barnet, når det indgår i utrygge tilknytningsrelationer, her i form af incestuøse forhold. Der er ikke meget forskning, som belyser netop dette, og nærværende speciales genstandsfelt er ikke tidligere blevet belyst i forhold til denne teori. Bowlby beskæftigede sig desuden ikke meget med seksualitet, men mente at den primære motivationskilde for barnet var omsorg og tilknytning, hvilket har været udgangspunktet for anvendelsen i denne sammenhæng. Dertil kan det tyde på at tilknytningsteorien ville anse barnets længsel, som en naturlig biologisk proces i barnet i forsøget på at opnå den nødvendige omsorg. Dette bakkes op af Harlows forskning og Montagus betragtninger, som tydeligt viser, at barnets behov for berøring og nærhed er essentielt for overlevelse, og overskygger behovet for føde.

5. Grahams Stockholm Syndrome Theory

Stockholmsyndromet blev oprindeligt anvendt i forsøget på at beskrive fire bankansattes reaktioner, under en gidseltagning i Stockholm i 1973. Disse bankansatte blev holdt som gidsler i seks dage under et bankrøveri begået af to kriminelle. Under gidseltagningen udviklede gidslerne et emotionelt bånd til gidseltagerne, som førte til at de ikke kun identificerede sig med gidseltagerne, men også begyndte at anse politiet som fjenden (Graham, 1994; Jülich, 2008, p. 111f). Gidslerne forsøgte i denne forbindelse at beskytte gidseltagerne mod politiet og ville ikke overgive sig. Dette emotionelle bånd fortsatte i flere år efter gidseltagningen og har ført til forskning i det man kalder ”Det klassiske Stockholmsyndrom”. Dee L.R. Graham (1994) udvider teorien om Stockholmsyndromet med en udforskning af om dette emotionelle bånd findes generelt i de tilfælde, hvor der findes et offer og en krænker. Hendes intention er at opstille en universel teori vedrørende kronisk interpersonelt misbrug (Graham, 1994, p. 30). Hun gennemgik derfor litteratur omhandlende ni forskellige grupper af ofre, for at undersøge om disse ofre havde knyttet sig til deres krænker, som man oplevede det i det klassiske Stockholm Syndrom. Disse ni grupper var fanger i koncentrationslejre, kultmedlemmer, civile i kinesiske kommunistfængsler, prostituerede som arbejdede under alfons, fysisk og/eller psykisk misbrugte børn, voldsramte kvinder, krigsfanger, gidsler generelt og sidst incestofre (Graham, 2008; Jülich, 2008, p. 112). Disse undersøgelser er relevante i udforskningen af problemformuleringen for nærværende speciale.

I det følgende anvendes de dele af teorien, som forsøger at forklare processerne i udviklingen af syndromet. Dernæst præsenteres et kvalitativt studie foretaget af Shirley Jülich, som afprøver teorien på virkeligheden, hvilket giver værdifuld viden om de processer, som børnene udsættes for og ydermere deres efterrationalisering af dette som voksne. Ydermere findes et kort afsnit om forsvarsmekanismen ”*Identifikation med aggressor*” som beskrevet af Anna Freud, der relaterer sig til emnet. Afslutningsvist præsenteres en deldiskussion om afsnittets relevans i forhold til forståelsen af specialets problemformulering.

5.1. At knytte sig til en krænker som overlevelsesstrategi

Graham anvender Stockholmsyndromet for at forstå psykologien bag en offer/krænker relation set ud fra offerets synspunkt. Hun sætter lighedstegn mellem Stockholmsyndromet og dét at knytte sig til en krænker, hvad der kan overføres til andre misbrugte grupper, end blot de gidseltagninger som oprindeligt lå til grund for beskrivelsen af syndromet.

Graham skriver, på baggrund af tidligere forskning, at det at knytte sig til sin krænker både er en instinktiv reaktion, og har en overlevelsesmæssig funktion for gidsler, som er ofre for kronisk interpersonelt misbrug.

Graham fandt ud fra ni gidseltagninger, at dét at knytte sig til en krænker eller en gidseltager opstår under et specifikt sæt af betingelser og påstår derfor, at Stockholmsyndromet beskriver et observeret fænomen, som er tilstede, når fire betingelser er til stede. Disse fire betingelser vil blive beskrevet i det følgende.

5.1.1. Opfattet trussel mod overlevelse og forståelsen af at ens tilfangetager vil være i stand til at handle på truslen

Graham fremstiller, hvorledes krigsfanger og voldsramte kvinder beskriver, at truslen om fysisk vold er mere psykisk invaliderende end den reelle fysiske vold, hvorfor det emotionelle misbrug ofte bliver opfattet som en trussel mod fysisk overlevelse.

Emotionelt misbrug kan være en trussel mod et individs psykiske overlevelse, særligt hvis dette individ er et barn, og hvis det emotionelle misbrug er kronisk og alvorligt (Graham, 1994, p. 34). Ligeledes kan truslen om at blive forladt opfattes som en trussel mod fysisk og psykisk overlevelse. Dette gælder særligt, hvis offeret er afhængig af den person, som truer med at efterlade offeret, såsom et barn vil være (Graham, 1994, p. 34). Graham fremhæver i denne forbindelse incest som eksempel på fysisk og psykisk misbrug, som truer barnets psykologiske overlevelse og nogle gange selv dets fysiske overlevelse.

5.1.2. Opfattet venlighed

Graham skriver, at et individ, hvis overlevelse er truet, vil opfatte venlighed anderledes end individer, hvis overlevelse ikke er truet. Under omstændigheder med trusler og stor svækkelse kan en lille gestus eller venlighed, som almindeligvist knapt ville blive bemærket, opfattes som meget stor. Eksempelvist beretter voldsramte kvinder, at selv et ophør af vold fra deres partnere kan anses som et tegn på venlighed. Når krigsfanger er frataget mad, søvn og menneskelig kontakt, og så

bliver givet disse ting, på trods af at det ofte ikke nok til at opfylde deres basale menneskelige behov, opfatter de deres torturudøvere som venlige. Graham inddrager ydermere en beretning fra en tidligere fange, som udtaler sig om sine medfanger i en nazistisk koncentrationslejr. Han beskriver, at fangerne ofte havde et stort behov for at anse, i hvert fald nogle af, de højtstående medlemmer af Gestapo som venlige og sympatiske mod dem, men da han aldrig selv så beviser på dette, mente han, at man måtte anse hans medfangers opfattelser af dette som kognitiv dissonans.

5.1.3. Isolation

Krænkeren bruger mange strategier for at isolere incestofre ved at afskrække dem fra at fortælle om misbruget til andre, som måske ville kunne have hjulpet dem. Disse strategier kan involvere trusler om at dræbe barnet eller den anden forælder, trusler som ofte bliver illustreret ved vold mod dyr. Derudover kan krænkeren hævde, at andre ikke vil tro på barnet, eller vil bebrejde barnet, hvis hemmeligheden bliver fortalt. Ofte fortæller krænkeren også, at det vil betyde, at familien bliver splittet og at krænkeren vil komme i fængsel, i forsøget på at afskrække barnet fra at sige noget. Offerets isolation fra andre personer end krænkeren er ofte også fysisk af natur for at eliminere udefrakommende holdninger og observationer af omstændighederne omkring offeret. Offerets internalisering af krænkerens overbevisning om, at offeret fortjener misbruget vil ofte resultere i følelsen af skam, som ligeledes vil isolere offeret fra andre og disses perspektiver.

5.1.4. Opfattelse af manglende evne til at flygte

En tilfangetager vil ofte bruge vold eller trusler om vold for at forhindre offeret i at flygte. For incestofre vil det ofte være de samme trusler som bevirker barnets isolation, jf. ovenstående, og involverer bl.a. truslen om tab af den anden forælder, en splittet familie eller negative konsekvenser ved ytringer om tingenes tilstand, såsom skyld og skam (Graham, 1994, p. 36). Graham beskriver, at ofre og udefrakommende opfatter muligheden for at flygte meget forskelligt, da ofre ofte er tvunget til at leve med angstvækkende uforudsete omstændigheder, som udefrakommende ikke ville kunne forestille sig. Derved kan udefrakommende ikke sætte sig ind i de processer og de omstændigheder, som offeret oplever, og det kan synes nemt for én, som ikke er i denne situation at flygte. Derved understreger Graham, at det er offerets, og ikke den udefrakommendes, forestilling om

muligheden for at flygte, som er med til at afgøre, hvorvidt offeret udvikler Stockholmsyndromet (Graham, 1994, p. 36).

Undersøgelser af voldsramte kvinder har vist at de tre betingelser: trussel mod overlevelse, om isolation og manglende evne til at flygte var så tæt forbundet, at det ville være vanskeligt at få øje på en høj grad af én af de tre betingelser, uden der også fandtes høj grad af de andre to betingelser. Graham forklarer, at hvis en kvinde bliver isoleret, bliver hendes overlevelse med stor sandsynlighed også truet og derved er hendes muligheder for at flygte vanskelige (Graham, 1994, p. 36f). Hun mener desuden, at dette også kan forekomme hos andre grupper af "gidsler".

Disse præsenterede omstændigheder omkring dét at knytte sig til sin krænker, mener Graham retfærdiggør, hvorfor man kan kalde gidsler for ofre. Hun mener, at hvis der ikke formås at skabe forståelse for, hvorfor disse mennesker er ofre vil man overse de forhold, som er vigtige i udviklingen af Stockholmsyndromet og man vil undgå at se den overlevelsesmæssige funktion, som syndromet udgør for den tilfangetagne, hvilket kan resultere i, at der bliver lagt skyld på disse ofre og deres handlinger (Graham, 1994, p. 37).

5.2. Psykodynamiske processer bag Stockholmsyndromet

Graham skriver, at de fire betingelser beskrevet ovenfor kan ligge til grund for forståelsen af den umiddelbare bizzarre opførsel af de individer, som udviser Stockholmsyndromet (Graham, 1994, p. 37). Her præsenteres de psykodynamiske processer, som findes i relation til syndromet.

Graham beskriver, at en krænker terroriserer et offer, som ikke kan flygte, ved at true offerets psykiske overlevelse. Denne terrorisering kan være et resultat af fx vedvarende seksuelt misbrug. Pga. Traumatisering vil offeret have brug for omsorg og beskyttelse, og hvis offeret er isoleret fra andre, vil offeret søge krænkeren for at få opfyldt behovet for denne omsorg og beskyttelse (Graham, 1994, p. 37). Pga. Dette behov og viljen til at overleve, vil offeret aktivt søge efter udtryk for venlighed, empati eller hengivenhed hos krænkeren. Hvis offeret får fornemmelsen af venlighed og håb vil det benægte de følelser af fare og vrede, som krænkeren frembringer hos barnet Denne benægtelse sker, fordi faren for psykisk ødelæggelse bliver for overvældende og den giver offeret mulighed for at forsøge at knytte sig til den positive side af krænkeren. Hvis offeret får opfattelsen af, at krænkeren udviser

disse venlige sider, kan det skabe håb om, at misbruget vil ende og dermed sikre offerets psykiske og fysiske overlevelse (Graham, 1994, p. 38). Offeret vil derfor også forsøge at fremkalde omsorgsfuldhed hos krænkeren og vil arbejde hårdt for at holde krænkeren glad og imødekomme dennes humør og behov. Dette indebærer også, at offeret forsøger at sætte sig ind i krænkerens tanker og følelser og dermed påtage sig krænkerens måde at anskue verden på. Det vil sandsynligvis føre til at offeret ikke forholder sig til sine egne følelser, behov og perspektiver, men tilegner sig krænkerens, således at offeret kan holde krænkeren glad (Graham, 1994, p. 38). Når offeret tilegner sig krænkerens perspektiver, vil dette også indebære holdninger omkring de udefrakommende, som dermed bliver fjender, trods en reel sandsynlighed for at de ville have kunnet hjælpe offeret med at undslippe misbruget. Offerets fortrængte vrede mod krænkeren vil derfor ofte vise sig i form af vrede mod dem, som faktisk kunne have forhindret misbruget i at fortsætte. Ligeledes vil offeret have en opfattelse af at have fortjent misbruget, fordi det er krænkerens holdning. Hvis ofre er genstand for Stockholmsyndromets fire betingelser i en meget lang periode, vil deres selvbillede også påvirkes af krænkerens syn på deres værd, som vil erstatte den fornemmelse for selvet, som de tidligere havde.

Ofre, med Stockholmsyndromet, handler for at sikre egen fysisk og psykisk overlevelse. Graham beskriver, hvorledes to gidsler fra gidseltagningen i Stockholm i 1973 indledte kærlighedsforhold til gidseltagerne (Graham, 1994, p. 11), hvordan gidsler i en flykapping har mindet gerningsmanden om at huske sit våben (p. 36) og hvordan gidsler pludseligt anser politiet som fjenden, hvorfor de nægter at blive reddet fra gidselstagningen (Graham, 1994, p. 10).

Graham forsøger at give et svar på, hvorfor sådan et bånd mellem krænker og offer kan opstå, og hvordan ofre kan benægte deres egen vrede, frygt og den fare de er i. Hun stiller spørgsmålet om, hvordan ofre efterfølgende kan komme til at forstå deres indvilligelse i at opfylde hvert af krænkerens behov, deres tilstand af ophidselse og deres ekstreme årvågenhed overfor krænkerens behov, krav og humør (Graham, 1994, p. 39). Graham skriver, at ofre vil søge svarene hos omgivelserne og i deres egen indre motivation, for at forklare deres opførsel og ophidselse i forbindelse med relationen med krænker. Når de anskuer sig selv som indvilligende og årvågne overfor krænkerens behov, vil de opfatte deres fysiologiske ophidselse og adfærd som indikationer på, at de har haft stærke positive følelser over for krænkeren. Jo

mere ekstrem tilstand af ophidselse, årvågenhed og indvilligelse, jo stærkere vil offeret opleve båndet til krænker (Graham, 1994, p. 39).

At forlade krænkeren, efter at have været genstand for de fire tilstande forud for udvikling af Stockholmsyndromet i lang tid, kan være ekstremt svært for offeret. Benægtelsen af de voldelige og farlige sider af krænkeren, såvel som egen vrede, forårsager, at offeret ikke kan se nogen grund til at forlade krænkeren. Samtidigt vil offeret opleve ubevidste og intense kræfter, som vil orientere offeret mod krænkeren i en form for "push-pull" dynamik. (Graham, 1994, p. 39f). Denne dynamik indeholder kraftfulde og overlevelselses-baserede følelser, som vil trække offeret mod krænkeren pga. det fælles bånd, der er opstået mellem dem. Samtidigt vil offeret også opleve at blive skubbet væk fra krænkeren pga. truslen mod overlevelse, selvom denne del af dynamikken sandsynligvis vil blive oplevet underbevidst.

Dét at blive trukket mod krænkeren, "pull-kræfter", bliver udtrykt som kognitive forvrængninger. Eksempelvis vil ofre tro, at krænkeren har brug for dem, og at de derfor bør hjælpe; ofre kan også anse krænkeren som offeret, som ville stoppe misbruget, hvis blot han eller hun blev givet nok kærlighed; ofre vil tro, at de er de eneste, som rigtigt forstår krænkeren; og ofre kan have behov for at beskytte krænkeren, fordi de har en opfattelse af, at krænkeren har beskyttet dem. Disse kognitive forvrængninger vil fungere som tolkninger for offeret for at forstå egen adfærd (Graham, 1994, p. 40). Indholdet af disse forvrængninger og dét at de giver mening for offeret vedrørende deres egen adfærd, vil give offeret en følelse af kontrol. Derved fungerer kognitive forvrængninger som den eneste form for kontrol i dette livstruende forhold og denne kontrol ønsker offeret ikke at forlade. "Push-kræfter", altså at blive skubbet væk fra krænker, bliver oplevet som vrede og rædsel, selvom ofre næsten aldrig udtrykker disse følelser overfor krænkeren, af frygt for at det vil true deres overlevelse.

Graham beskriver, at der er en række af mekanismer, som vanskeliggør offerets psykologiske separation fra krænkeren, efter langvarigt fangenskab. To fremtrædende mekanismer er frygten for at miste det eneste positive forhold tilgængeligt for offeret, baseret på skræk og rædsel, som resulterer i en stærk længsel efter omsorg, beskyttelse og tryghed; samt frygten for at miste den eneste identitet, som er tilbage – identiteten set igennem krænkerens øjne (Graham, 1994, p. 40). Disse former for frygt har varierende udtryk; frygten for at blive forladt, for at blive ensom, ikke at kunne leve uden krænkeren, ikke at kende egen identitet uden

krænkeren, at føle sig tom mm. Jo større frygt offeret føler, jo større bliver isolationen fra andre end krænkerens perspektiver, og jo større skade lider fornemmelsen for selvet. I de tilfælde hvor offeret er et barn, vil selvforståelsen, præget af krænkeren, meget sandsynligt være den eneste barnet har oplevet, og for voksne ofre vil denne nye selvforståelse erstatte tidligere af slagsen. Uanset alder, vil dét at leve uden krænkeren og dermed uden fornemmelse for selvet være en trussel mod psykisk overlevelse. Denne overlevelse bygger på skrøbelige følelser af forudsigelighed og kontrol produceret af kognitive forvrængninger, og tabet af selvet samt den eneste ”ven” offeret har i sit liv, vil kræve et stort skridt ud i det ukendte, som kan vise sig meget vanskeligt (Graham, 1994, p. 40).

Loyalitetsfølelsen overfor krænker kan desuden vedblive længe efter endt misbrug. Dette skyldes den stadige frygt for, at krænkeren vil vende tilbage, og kan forhindre offeret i nogensinde fuldstændigt at separere sig psykologisk fra krænkeren (Graham, 1994, p. 41).

5.3. Et kvalitativt studie: Stockholmsyndromet og seksuelt misbrug i barndommen

Shirley Jülich (2008) har foretaget en række ustrukturerede interviews med voksne, som har været ofre for seksuelt misbrug i barndommen, som en del af et større forskningsprojekt. Dette forskningsprojekt havde til formål at informere lovgivere og analytikere om forholdet mellem retsvæsenet og bedringsprocessen for voksne overlevende af seksuelt misbrug i barndommen (Jülich, 2008, p. 110). Jülich fik interesse for Stockholmsyndromet, da hun analyserede sine interviews og forsøgte at forstå, hvorfor ofre var tilbageholdende med at anmelde krænkerne til myndighederne (Jülich, 2008, p. 109). Hun fandt nemlig, at 20 ud af 21 af de adspurgte ofre, som havde været genstand for vedblivende kontakt med en seksuel krænker inden for deres familie eller sociale netværk, virkede til at være emotionelt knyttet til krænkeren, hvilket desuden bidrog signifikant til deres modstand mod at anmelde forbrydelsen (Jülich, 2008, p. 109). Jülich henviser til en undersøgelse, foretaget af en kvindeorganisation i New Zealand, som interviewede 252 kvinder, som var blevet seksuelt misbrugt. Af de adspurgte viste det sig, at kun 7,5 % havde anmeldt overgrebene som en forbrydelse. Årsagerne til dette involverede bl.a. frygt for skyldspåleggelse, for ikke at blive troet og et ønske om at ville beskytte krænkeren (Jülich, 2008, p. 108). Jülich skriver, at det generelt bliver antaget, at børn, som er ofre for seksuelt misbrug, er ude af stand til at afsløre eller anmelde

forbrydelserne pga. manglende stemme, magt eller manglende evne til at forstå deres oplevelse som kriminelle overgreb. Men Jülich påpeger, at dette ikke kan være de eneste årsager, for i sådanne tilfælde ville det være forventeligt, at når barnet modnes ville det ikke alene afsløre, men også anmelde overgrebene (Jülich, 2008, p 108). Førnævnte undersøgelse bekræfter, at det ikke er tilfældet. Samme fænomen er blevet observeret blandt ofre for vold i hjemmet, som ikke har villet afsløre misbrug inden for et intimt forhold. Samme intime forhold gør sig gældende i visse sager om misbrug af børn, hvilket muliggør misbruget. Pga. magtesløsheden over ikke at kunne stoppe misbruget udvikler børn, og også ofre for vold i hjemmet, en række strategier for at overleve (Jülich, 2008, p. 109). Jülich mener, at de aspekter som Graham fremstiller i sin teori om Stockholmsyndromet kan identificeres i de historier, som voksne overlever af seksuelt misbrug i barndommen kan fortælle. Det viste sig, undervejs i de udførte interviews, at ofrene var frustrerede over, at skulle forsøge at identificere deres oplevelse og reaktioner ud fra forskellige teoretiske forklaringer. Selvom Jülich fandt, at anden teori om seksuelle overgreb passende afspejlede den proces, som ofrene gennemgik, oplevede hun at teorien om Stockholmsyndromet udvidede forståelsen. Denne udvidede forståelse bidrog med vigtig indsigt om den vedvarende modstand hos voksne overlever mod at anmelde. Desuden indikerede undersøgelsen også, at ofrene syntes at teorien bidrog med en mindre stigmatiserende model, som kunne hjælpe dem med at forstå deres reaktion på deres tilfangetagelse. Samtidigt fandtes teorien behjælpelig i forhold til udefrakommende, som fandt det vanskeligt at forstå ofrenes reaktion og deres fortsatte loyalitet mod krænkerne. Modellen syntes desuden at bidrage med håb om vedvarende bedring (Jülich, 2008, p. 111).

Jülich analyserede interviewene ved hjælp af Grahams fire betingelser, som skal være tilstede i udviklingen af Stockholmsyndromet.

I forhold til den første betingelse, en opfattet trussel om overlevelse, fandt hun, at ofrene havde følt sig truet. Mere konkret fortalte ofre, at hvis de havde fortalt nogen om hvad der foregik, ville de føle sig ansvarlige for, at familien blev splittet op, at nogen ville komme i fængsel, børn ville blive fjernet fra hjemmet eller familier ville blive efterladt uden penge. Truslen om at miste familien føltes som en reel trussel mod barnets overlevelse, både fysisk og psykisk (Jülich, 2008, p. 114).

Betingelse to, som beskriver, hvorledes den tilfangetagne opfatter små venligheder fra tilfangetageren, viste sig ligeledes tydeligt i de udførte interviews. Nogle af

ofrene fortalte om, hvordan de havde følt sig smigret af at være blevet udvalgt til sådan en form for voksen kontakt og opmærksomhed og andre fortalte, at de havde oplevet fysisk tilfredsstillelse under de seksuelle overgreb, som de havde nydt, men også fundet forvirrende (Jülich, 2008, p. 115). Alle de interviewede, som var blevet misbrugt af et familiemedlem eller en nær ven af familien, berettede at de havde troet på, at krænkeren elskede dem, og én fortæller, at hendes far altid fortalte hende, at alt hvad han gjorde mod hende, var for hendes egen skyld (Jülich, 2008, p. 115). Det faktum at ofrene mente, at der fandtes kærlighed i forholdet til krænkeren, vidner om, at der blev udvist forskellige former for venlighed i misbrugsforholdet (Jülich, 2008, p. 115).

Mht. betingelse tre sikrer isolationen, at ofrene ikke får udefrakommende perspektiver på misbrugsforholdet, og offeret vil derfor ofte internalisere krænkerens livssyn og holdninger – særligt holdningen om at offeret havde fortjent misbruget, hvilket kan resultere i voldsomme skam- og skyldfølelser. Igennem trusler vil barnet frygte, at fortælle om forholdene, hvilket bidrager yderligere til isolationen (Jülich, 2008, p. 116). Mange af de adspurgte oplevede at blive fortalt, at hvis de fortalte andre, hvad der foregik, ville ingen tro dem, og de ville blive bebrejdet, hvad der var sket. Nogle udtrykker sågar som voksne, at de må have haft skyld i forholdene, siden de ikke stoppede misbruget, da de blev gamle nok, og derfor må de kunne bebrejdes noget af det (Jülich, 2008, p. 116).

Den sidste og fjerde betingelse vedr. offerets opfattelse af manglende evne eller mulighed for at flygte, var en realitet, for mange af de adspurgte, af den simple grund at de var børn. Som børn havde de ikke sproget til at beskrive, hvad der skete for dem, og deres perception var forvrænget. Særligt er dette gældende, fordi misbruget foregik i deres eget hjem, og dermed havde de som udgangspunkt ikke andre steder at tage hen. Mange af ofrene oplevede desuden at andre voksne eller udefrakommende, som må have vidst hvad der foregik, ikke beskyttede dem, og denne manglende beskyttelse bidrog til følelsen af, at de ikke var i stand til at flygte fra misbruget. Først når ofrene skulle flytte hjemmefra, var der mulighed for at stoppe overgrebene (Jülich, 2008, p. 118f).

Jülich skriver, at børn kan være mere modtagelige overfor at udvikle Stockholmsyndromet end voksne. Typisk er det seksuelle misbrug blevet gjort mulig på grund af et allerede eksisterende følelsesmæssigt bånd mellem barnet og krænkeren. Børn har ofte ikke noget andet valg end at indgå i forholdene, og det er

derfor muligt for de seksuelle overgreb at fortsætte, hvortil børnene må overleve, så godt de formår. Omsorg og beskyttelse er basale behov og børn bliver ofte misbrugt af en person, som er ansvarlig for at imødekomme disse basale behov. En af de adspurgte fortæller desuden, at al berøring føles rart og overgreb starter ofte med ømhed og berøring, som man modtager fra sine forældre. Hun siger dog, at hun ikke ved, hvor mange børn der har nydt de efterfølgende dele af misbruget, men det anser hun som noget komplet anderledes - det starter med ømheden og berøring, som føles rart (Jülich, 2008, p. 125).

Da Jülich undersøgte de kognitive forvrængninger hos de adspurgte ofre, fandt hun frem til at de ofte bebrejdede sig selv; at ofre havde sympati med krænkeren, og havde en forestilling om, at hvis bare de elskede krænkeren tilstrækkeligt, ville misbruget stoppe. Desuden blev ambivalensen hos ofrene ligeledes tydelig. Et offer fortæller om sin konflikt i forhold til at vide, at hendes relation til hendes far var forkert, men samtidig have en frygt for at undvære ham, og have svært ved at forestille sig, ikke at skulle elske ham (Jülich, 2008, p. 122). Ligeledes fandt Jülich også, at nogle ofre oplevede stor konflikt efter misbruget stoppede. Ofrene var lettede over, at overgrebene var stoppet, men samtidigt følte de sig også forladt eller afvist, og forstod ikke, hvorfor det skulle ende. Det var en meget svær følelse at håndtere og forstå (Jülich, 2008, p. 123).

Børn har ikke endnu identificeret deres egne individuelle behov, følelser og perspektiver, hvorfor de ofte adapterer og internaliserer perspektiver fra de meningsfulde andre i deres liv, som vil danne deres selvforståelse og identitet (Jülich, 2008, 120). Det kan derfor være vanskeligt for børnene at separere sig fra krænkerne, selv ind i voksenlivet. (Jülich, 2008, p. 124f). Mange separerer sig dog psykologisk fra krænkeren, hvis det kommer frem, at flere børn har været ofre for samme krænker, og tager dermed ofte initiativ til at beskytte de andre børn. Denne information ligger jævnlige til grund for, at det følelsesmæssige bånd mellem offer og krænker bliver brudt (Jülich, 2008, p. 125f).

Jülich påpeger, at hendes artikel ikke påstår, at alle ofre for seksuelt misbrug i barndommen vil udvikle Stockholmsyndromet, men at det kan tyde på, at de som bliver udsat for vedvarende seksuelt misbrug i familien eller i den nære sociale kontekst, vil være særlig påvirkelige over for udviklingen af syndromet. Først og fremmest pga. den afhængighed børn har til deres forældre, og det medfødte behov for omsorg og beskyttelse, hvilket vil fremme udviklingen af et emotionelt bånd. Jo

stærkere emotionelt bånd og jo tættere familierelation mellem offer og krænker, jo større modtagelighed over for udviklingen af Stockholmsyndromet (Jülich, 2008, p. 127f). Jülich afslutter sin artikel med at opfordre til at denne viden om Stockholmsyndromet bliver breddet ud til de professionelle, som arbejder med seksuelt misbrugte. Hun skriver, at denne viden bidrager med stor indsigt i forståelsen af hvorfor seksuelt misbrugte ikke anmelder krænkeren, og den kan desuden hjælpe ofrene, så de ikke bliver genstand for skyldspåleggelse pga. den ambivalens og det modsætningsforhold de måtte føle og udtrykke (Jülich, 2008, p. 128f).

5.4. Identifikation med aggressor

Teorien om Stockholmsyndromet relaterer sig i høj grad til forsvarsmekanismen ”*Identifikation med aggressor*”, som blev formuleret af Anna Freud første gang i 1936. Hun beskrev forsvarsmekanismen ved hjælp af konkrete eksempler med børn, som overtog personlighedskarakteristika fra voksne autoriteter, som de frygtede (A. Freud, 1965, p. 91ff). Disse karakteristika involverede både den frygtedes egenskaber, holdninger og væremåder. Forsvarsmekanismen er fortsat aktuel i forbindelse med psykoterapi og beskriver en række indre processer, som foregår i et angstfyldt barn. Ved at barnet identificerer sig med aggressoren, forsvaret barnet sig mod angsten, som denne fremkalder, og overtagelsen af dennes attributter eller aggressioner forvandler barnet fra at være den truede til den truende. Skiftet fra en passiv til en aktiv rolle virker som middel til at assimilere ulystbetonede eller traumatiske oplevelser i barndommen (A. Freud, 1965, p. 94). Hvis individet frygter et andet individ kan angsten overvindes, ved at man bliver, ligesom den der frygtes. Ferenczi (1933, p. 202) anvender også begrebet, omend lidt anderledes end ovenstående, og beskriver specifikt det incestramte barns reaktion på den voksne. Han beskriver, at barnet bliver lammet pga. enorm angst og føler sig fysisk og moralsk hjælpeløs. Barnets personlighed er ikke tilstrækkeligt grundfæstet til at kunne protestere, da den voksnes autoritet og overvældende magt kan frarøve barnet dets sanser. Den angst som barnet føler, kan desuden medføre at barnet underlægger sig den voksne, aggressorens, vilje og forsøger at forudsige og opfylde ethvert behov. Igennem identifikationen med eller introjektionen af aggressor, forsvinder den voksne som en del af en ydre virkelighed og bliver i stedet intrapsysisk instans. Barnet indgår i en form for drømmeagtig tilstand – en traumatisk trance, hvor eksempelvis lystprincippet kan påvirkes til at tage form som enten en positiv eller

negativ hallucination. Derved holder overgrebet, som en ydre realitet, op med at eksistere og i den traumatiske trance, under overgrebene, vil barnet kunne vende tilbage til tidligere stadier af ømhed og nærhed i bevidstheden. Han beskriver, at et af de vigtigste aspekter i forhold til dette emne, er at barnet identificerer sig så meget med den voksne og den voksnes dårlige samvittighed over overgrebene, og at barnet påtager sig denne skyldfølelse (Ferenzi, 1933, p. 202).

5.5. Deldiskussion

Ovenstående teori bidrager med centrale perspektiver i forsøget på at forstå de bagvedliggende processer for det incestramte barns forbudte længsel. Alene i titlen på Grahams bog findes en forklaring på nærværende speciales problemstilling - "loving to survive". At elske for at overleve er i denne sammenhæng en helt central del af denne forståelse. Grahams beskrivelse af Stockholmsyndromet bidrager med en viden, som påstår at disse gidslers handlinger er naturlige processer, som bliver igangsat pga. frygt. Dermed slår hun også fast at disse er ofre og ikke medskyldige, og forståelsen af processerne bag Stockholmsyndromet fjerner netop skyldsspørgsmålet fra ofrene. Grahams beskrivelse af syndromet retfærdiggør, at ofrene handler imod, hvad der kan synes som logisk fornuft fra en udefrakommende, men handler for at sikre egen fysisk og psykisk overlevelse. Graham giver en række eksempler på ofrenes reaktioner og adfærd rettet mod gidseltagerne, hvorledes fx to gidsler indledte kærlighedsforhold til gidseltagerne, og hvordan gidsler i en flykapping mindede gerningsmanden om at huske sit våben. Dette er handlinger, som isoleret set, kan mistænkeliggøre offeret for at være medvirkende til forbrydelsen, og som er vanskelige for omverdenen at forstå. Dette vil vanskeliggøre identitetsforståelsen som offer, når offeret er velvidende om at have bidraget aktivt til forbrydelserne. Dette kan også være tilfældet, hvis det incestramte barn tager initiativ til overgrebene eller ikke har modsat sig forholdene. Med Grahams teori skabes der en forståelse for disse handlinger, da offeret vil søge krænkeren for omsorg og beskyttelse, pga. isolation og traumatisering. Offeret vil derfor lede efter de positive sider af krænkerens personlighed for at sikre egen psykiske overlevelse. Offeret vil holde krænkeren glad og imødekomme dennes behov, i håbet om at krænkeren vil holde mere af offeret og måske skåne det fremadrettet. Offeret underkender egne følelser og behov og tilegner sig krænkerens i stedet, for at kunne forudsige, hvad der vil glæde krænkeren. Dermed kan det diskuteres om den forbudte

længsel i barnet, som er emnet for denne opgave, reelt ikke er barnets længsel, men derimod en længsel, som barnet tilegner sig for at tilfredsstille krænker. Alt dette stammer fra behovet om at opnå omsorg og beskyttelse, som krænker mere sandsynligt vil udvise, i form af små venligheder, hvis dennes behov bliver opfyldt tilstrækkeligt.

Jülich verificerer mange af Grahams betragtninger med sine kvalitative studier af syndromet. Igennem ustrukturerede interviews fandt hun frem til mange af de samme sammenhænge, som Graham fandt i sin undersøgelse af de ni grupper af ofre. Jülichs studie hjælper til at konkretisere teorien med eksempler fra virkelighedens incestofre. Dette understøttes desuden ved, at de misbrugte, som Jülich interviewede, oplevede teorien som brugbar til at forstå egen proces, samt fandt den nyttig i forklaringen til andre om de ambivalente følelser, som misbruget vækkede i dem.

At offeret fortsat føler loyalitet overfor krænker efter endt misbrug, og muligvis aldrig slipper denne følelse pga. frygten for, at krænker vender tilbage, tyder på, at det er enorme kræfter, der er på spil, og at frygten for overlevelse og derved relationen til krænkeren er så inkorporeret en del af barnets identitet. Med dette er det forståeligt, at der kan opstå nogle processer hos barnet, som bidrager til en stærk relation og dermed en længsel efter at være tæt på krænkeren både fysisk og følelsesmæssigt. De positive følelser beskytter barnet mod at mærke den angst, som overgrebene frembringer i det.

Graham beskriver, hvordan offeret retter vreden udad mod dem som potentielt kunne redde vedkommende. I incestsager kan dette formodes ofte at være den anden forælder eller de sociale myndigheder. Jülichs undersøgelse bekræfter, at ofrene ofte har følt sig svigtet af de mennesker omkring dem, som må have kendt til overgrebene. I og med at ofrene får en sympati for krænkeren og anser krænkeren som et offer selv, vil vreden mere sandsynligt være rettet mod de udefrakommende, som potentielt kunne have reddet barnet. At de udefrakommende ikke beskytter barnet kan bidrage til følelsen af ikke at kunne flygte. Man kan dermed sætte spørgsmålstegn ved, hvem barnet skulle kunne flygte til, hvis de forældre som barnet skulle søge beskyttelse hos, er henholdsvis én som misbruger barnet, og den anden er én, som aktivt fravælger at hjælpe barnet. Dette perspektiv vil derfor bidrage til opfattelsen af manglende evne til at flygte fra situationen og misbruget.

Graham (1994, p. 50) skriver: *"Victims with the syndrome do not stay with their abusers because they have bonded with the abuser; they bond with their abusers because they see no way to escape"*. I tilfælde med misbrugte børn eksisterer der desuden et emotionelt bånd forud for overgrebene, som muliggør kronisk misbrug, uden at barnet afslører forholdene (Jülich, 2008, 126f). Jülich skriver i denne forbindelse, at der er større risiko for at udvikle Stockholmsyndromet, hvis de seksuelle overgreb foretages af et nært familiemedlem pga. det emotionelle bånd, der allerede er skabt. De følelsesmæssige bånd til forældre og behovet for omsorg og beskyttelse begynder at udvikle sig allerede ved fødsel, hvorfor man må forvente, at der for gruppen af incestramte børn, er stor sandsynlighed for at udvikle dette syndrom.

Barnet er grundlæggende loyal mod sine forældre og de fire betingelser bidrager til en stærk relation til krænker. Dog er det interessant, at Jülichs interviews påviser, at hvis offeret finder ud af, at krænkeren også har misbrugt andre børn, er det meget sandsynligt, at det emotionelle bånd imellem dem bliver brudt. Jf. undersøgelserne kan det tænke sig at skyldes, at ofrene pludseligt får den udefrakommendes perspektiv på forbrydelserne; det kan også være, at de har "tilbudt" dem selv, således at krænker ikke ville misbruge andre, og føler en skuffelse over, at dette ikke lykkedes. Det kan bidrage til følelsen af medskyldighed på et andet plan end tidligere, da de har hemmeligholdt overgrebene og derved muliggjort, at det kunne ske for andre. En tredje mulighed kan være, at de pludseligt ikke er den udvalgte mere, og den vægt dette særlige bånd havde, bliver pludselig ligegyldigt, og offeret vil føle sig afvist og gjort ubetydelig, hvilket kan vække misundelighed og vrede over at være blevet svigtet. Denne følelse af at være særligt udvalgt, for derefter at blive afvist, beskrives i Jülichs studie, hvor nogle ofre har haft en stor ambivalens ved endt misbrug, fordi de netop havde et særligt emotionelt bånd med krænker, som nu ikke længere føles særligt.

Jülichs undersøgelse beskriver også, hvorledes nogle ofre havde oplevet fysisk tilfredsstillelse af overgrebene, som bekræfter, at længslen kan tage form som både en seksuel lyst og en følelsesmæssig længsel efter omsorg og nærhed. Ferenzi bidrager ydermere med viden om, hvorledes lystprincippet kan påvirkes i denne traumatiske trance, som kan tage form som en positiv hallucination. Dette kan vise sig anvendeligt i belysningen af barnets seksualitet (jf afsnit 3).

Ferenzi og Anna Freud bidrager desuden med teori om forsvarsmekanismen ”*Identifikation med aggressor*”, som relaterer sig meget til Stockholmsyndromet. Der hvor syndromet og identifikation med aggressor dog adskiller sig fra hinanden er i de elementer af teorien, hvor Anna Freud beskriver, at barnet adapterer aggressiviteten over for andre. I Grahams teori bliver dette aspekt ikke belyst, da man formoder at barnet er isoleret fra nævneværdig interaktion med omgivelserne. Dog viser forskning om senfølger af incestuøse forhold ofte, at offeret har stor risiko for selv at blive krænket senere i livet. I teorien om Grahams Stockholmsyndrom tager offeret form som den underkuede, som aktivt søger kærligheden og den gode relation, for netop ikke at komme i kontakt med egen vrede.

6. Diskussion

I det følgende vil de allerede præsenterede deldiskussioner baseret på den valgte teori, rundes af i en samlet diskussion med fokus på besvarelse af problemformuleringen og de to anliggender.

6.1. Anliggende 1: Hvorfor opstår denne længsel? Og hvordan kommer længslen til udtryk?

Den anvendte teori kommer med en række bud på disse spørgsmål. Generelt synes der at danne sig et billede af, at længslen opstår på baggrund af et ønske om at indgå i en relation med den voksne for at opnå nærhed og sikkerhed. Til ønsket om at relatere sig til den voksne hører forskellige bevæggrunde, som er blevet præsenteret løbende igennem specialet. Flere af teorierne tager fat på ønsket om at sikre egen overlevelse. I forhold til Grahams Stockholmsyndrom sikrer et offer sin overlevelse ved at elske sin krænker. Offeret må lede efter positive sider af krænkerens personlighed, og opsøge krænkeren for omsorg og beskyttelse, holde krænkeren glad og imødekomme dennes behov. Marlows rhesusaber forsøgte, at sikre deres overlevelse ved at søge fysisk kontakt igennem berøring, som ifølge Montagu er essentielt for barnets overlevelse. Ifølge tilknytningsteorien forstås det biologiske udgangspunkt ved at overlevelse og beskyttelse er motivationskilden til nærhed og tilknytning, og i den generelle forførelsesteori starter barnet som hjælpeløst individ, der er afhængig af den voksne. Barnet forsøger dermed at behage den voksne for at modtage kærlighed og for at overleve. Relateret til overlevelse findes et andet centralt emne i udforskningen af dette fænomen; frygt. Frygt kan ligeledes ligge til grund for udviklingen af barnets længsel i forhold til de incestuøse forhold. Der er et element af frygt i alle de sammenhænge, hvor den psykiske og fysiske overlevelse er truet. Udover frygten for fysisk og psykisk overlevelse, findes også frygten for at blive afvist eller forladt, som er særligt relevant i tilknytningsteorien. For at de frygtede scenarier ikke skal blive til virkelighed, forsøger barnet at behage hvert af tilknytningspersonens behov, igennem en overdreven tilpasning. Frygt spiller desuden også en anden central rolle i forhold til det desorganiserede tilknytningsmønster, hvor tilknytningspersonen er både den, som barnet frygter, men også den som skal beskytte barnet fra frygten. Dette indrammer den komplicerede konflikt, som barnet oplever. Tilknytning beskriver også, at barnet kan idealisere

forælderen og opfatte denne som den eneste allierede, pga. frygten for at blive forladt. Her benægtes alvoren i forholdene, hvilket trækker paralleller til Stockholmsyndromet. Her vender offeret sin frygt til kærlighed i en helt naturlig proces, som iværksættes pga. frygten for ikke at overleve. Det har resulteret i kærlighedsforhold til gidseltagere og en vrede mod det politi, som ville hjælpe under gidseltagningen. Forholdenes sande natur bliver erstattet af kærlige følelser rettet mod krænkeren.

Til tilknytning hører også indre arbejdsmodeller, som kan bidrage med yderligere viden om, hvorfor en længsel kan opstå. Barnets indre arbejdsmodeller er en indre repræsentation af de ydre omstændigheder og relationer. Det incestramte barn kan dermed have indlejret arbejdsmodeller, hvori der indgår en forventning om overgreb. Hvis relationen tidligt i barnets liv er med en forventning om seksuelle forhold, vil barnet evt. føle længsel, når behovet for at være tæt på tilknytningspersonen melder sig. Barnet kender ikke til andet, og vil højst sandsynligt nyde relationen til tilknytningspersonen. En velvillig deltagelse i incestuøse forhold kan også være på baggrund af manipulation, som fx forekommer igennem Grooming, hvor barnet manipuleres til at indgå i de seksuelle forhold gennem en langsom tilpasning til forholdene, hvor barnet ikke får mulighed for at mærke efter lyst og ulyst, og derved mister sig selv undervejs.

Når et barn er alvorligt omsorgssvigtet og generelt ikke modtager kærtegn, fysisk og mental nærhed eller opmærksomhed, er der meget stor sandsynlighed for, at der vil opstå en længsel i barnet i forbindelse med de incestuøse forhold. Hvis barnet ikke får respons i hverdagen vil behovet for berøring, nærhed og for at føle sig som noget særligt sandsynligvis intensiveres. Behovet for berøring har vist sig at være en større motivationsfaktor end opfyldelsen af andre basale behov, såsom føde, hvilket blev påvist af Harlow. I udforskningen af, hvorfor længslen kan forekomme, virker det relevant at relatere længslen til behovet for nærhed og berøring i forhold til de præsenterede teorier.

Motivationen for længslen er således med stor sandsynlighed tilknytningen, relationen og nærheden til den voksne, som diskuteret i det ovenstående. Længslen kommer dermed til udtryk i behovet for nærhed og opmærksomhed, som kan vise sig igennem barnets ønske om, at tilfredsstille et hvert af krænkerens behov, eller

igennem en idealisering af krænkeren og en kærlighed knyttet hertil. Barnet vil evt. aktivt søge det seksuelle samvær for at sikre dets overlevelse og forhindre at blive afvist eller forladt.

Det er ikke usandsynligt, at det undervejs i denne kontakt kan udvikle sig en seksuel lyst eller tilfredsstillelse, da barnet ifølge Stevnhøj har en medfødt seksualitet, som er knyttet til sansemæssige oplevelser. Ifølge Seidelins historiske fremstilling har der været en juridisk sag om et barn, som forberedte sig til det seksuelle forhold ved at tage det ene bukseben af forinden. Ligeledes fortælles der om et barn, som indvilligede i at sove i samme rum med krænkeren, trods at der blev givet et valg herom og mulige konsekvenser blev oplyst.

Freuds teori om infantil seksualitet ville forklare barnets længsel som styret af seksuel lyst. Freud mente, at seksualitet lå til grund for hele barnets udvikling, hvor motivationen til gentagelse af lystfyldte oplevelser er styrende for barnet. Den generelle forførelsesteori beskriver, at det er den voksne, som forfører barnet, og barnet vil sørge for at behage den voksne for at sikre egen overlevelse. Det er den voksne, der bringer barnet ind i den seksuelle verden og giver den en specifik betydning. Jülichs undersøgelse viste også, at nogle ofre havde oplevet fysisk tilfredsstillelse under overgrebene, som kan tyde på, at længslen kan tage form både som en fysisk seksuel lyst og som en længsel efter nærhed og omsorg. Ferenzi beskriver, at lystprincippet kan påvirkes i en form for traumatisk trance, som kan opleves som en positiv hallucination. Dette lyder som en form for dissociation og det kan bidrage til forståelsen af det afvigende omkring incestramte børns seksualitet.

Barnets længsel kan desuden også komme til udtryk i en ekstrem loyalitet. Relationen til krænker er så inkorporeret en del af barnets identitet, uanset om det ses fra tilknytningsteorien, Grahams Stockholmsyndrom eller den generelle forførelsesteori. Et Grahams citat beskriver at offeret med syndromet ikke bliver sammen med krænkeren, fordi at det har knyttet sig til krænkeren, men at det knytter sig til krænkeren, fordi det ikke kan se nogen mulighed for at flygte. Dette relaterer sig ligeledes til den generelle forførelsesteori, hvor afhængigheden af den voksne og barnets hjælpeløshed fastholder det i relationen. Harlows forsøg med rhesusaber, der bliver stukket af surrogatmoderen er et godt eksempel på denne loyalitet overfor tilknytningspersonen. Rhesusaben valgte at blive ved pelsmoderen, trods det, at der

ikke var adgang til mad hos hende, og at den blev mishandlet. Abens udviste en enorm loyalitet, og det forstærker antagelsen om berøringens vigtighed for udvikling og overlevelse.

6.2. Anliggende 2: Hvordan forstås og opfattes denne længsel ud fra et samfundsperspektiv?

En udforskning af dette anliggende baseret på den præsenterede teori findes relevant i forhold til, om det vil være muligt, at belyse ”barnets ’forbudte’ længsel”, som en del af incestuøse forhold, uden at barnet vil blive opfattet som medskyldig i forholdene i dagens Danmark.

Opgaven indeholder flere elementer, som giver et indtryk af, hvordan denne længsel hos incestramte børn er blevet forstået og opfattet i samfundet og indenfor psykologien igennem tiden.

I det danske retssystem kunne det incestramte barn kendes medskyldig i de incestuøse forhold indtil 1967. Fokus var på, om barnets handlinger var frivillige, eller om den var baseret på tvang. Afgørende for sagerne var oftest barnets seksualitet, og om hvorvidt barnet havde indvilliget i forholdene, eller blot ikke havde protesteret, og mange børn blev mistænkt for at have forført de voksne. Tyske retspsykiatere mente ikke, at barnet nødvendigvis tog skade af seksuelle overgreb, og især ikke hvis barnet var under 10 år. Hertil bidrager Grahams Stockholmsyndrom med værdifuld viden, som fremhæver, at når barnet ikke har nået at danne sin egen selvforståelse og identitet, som det ofte er tilfældet ved små børn under 10, vil denne præges endnu mere af krænkerens forståelse. Dette vil vise sig mere skadeligt og sværere at genoprette senere, hvis der da overhovedet kan refereres tilbage til et tidligere tidspunkt

Den juridiske fokus på barnets seksualitet og dets manglende modstand kriminaliserede altså det som nærværende projekt har forsøgt at belyse, hvilket baseret på den præsenterede teori blot er en naturlig proces i et barn, som bliver misbrugt og svigtet af dets forældre.

I dag er fokus et helt andet, for det er præget af en manifestation af barnet som offer, med en efterfølgende hård retorik i pressen i forhold til krænkeren. Her præsenteredes et syn på, at der mangler nogle nuancer i fortællingen om barnets historie, som kan vanskeliggøre bearbejdningsprocessen for ofrene efterfølgende. En

manglende viden synes også at præge feltet omkring barnets seksuelle udvikling ud fra et konkret og praktisk synspunkt, hvor man i forståelsen af den normale seksualitetsudvikling i højere grad ville kunne nuancere meningen om den afvigende. Graugaard og Stenshøj udtrykker generel bekymring om den manglende viden om barnets seksualitet, da de har erfaret, at voksne ofte er tilbageholdende med at snakke om det, og at de ofte virker forskrækkede over den. Graugaard beskriver de to modpoler, som har præget debatten, hvor det i forhold til det juridiske, politiske og offentlige syn på barnet som beskrives som enten forførerisk farlig eller som sagesløst offer. Dermed placerer undersøgelsen af 'barnets 'forbudte' længsel' sig et vanskeligt sted i debatten, da denne bidrager med viden om naturlige processer i børn, som kan udløse længselsfulde og evt. seksuelle følelser i forhold til krænkeren, hvilket kan føre til, at børn i et vist omfang er deltagende i denne seksuelle relation mellem barnet og den voksne. Der understreges det naturlige i disse forhold, så der kan blive plads til børns svære følelser rettet mod denne længsel, og til at omverdenen vil acceptere det, som værende uskyldigt og naturligt. Denne uskyldighed advokerer Graham for med hendes fokus på de naturlige processer, som kan igangsættes, når individet bliver truet. Graham beskriver desuden, hvordan offeret ofte retter vreden ud, fx mod en ikke-krænkende forælder eller de sociale myndigheder, fordi barnet ikke føler, at det kan flygte. Dette støttes af Graugaard der generelt opfordrer til en større åbenhed overfor at forstå og støtte børns seksualitet. Hvis der på et samfundsplan fandtes en bevidsthed, om, at der kan opstå en længsel i de incestramte børn, ville børnene måske ikke være fyldt med så meget skyld og skam, som ofte er grunden til, at de ikke deler hemmeligheden med nogen. Der opfordres til en større åbenhed omkring vanskelige emner omhandlende børns seksualitet. Der mangler ligeledes relevant faglitteratur om emnet, og det kunne være aktuelt, hvis disse processer i barnet blev yderligere belyst, da det findes nødvendigt i forhold til moralsk at frikende disse børn for, hvad skyld og skam de måtte føle.

6.3. Kritik af opgaven

Det præsenterede teori har vist sig anvendeligt i forhold til udforskningen af speciallets problemformulering og de to anliggender. I undersøgelsen af dette uudforskede emne, kan man argumentere for en større teoretisk frihed, da fænomenet ikke har en plads i det i forvejen teoretiske landskab. Emnet er dermed blevet belyst af teorier, som umiddelbart fandtes relevante i forsøget på at forstå de psykologiske

processer, som knytter sig til nærværende speciales forståelse af 'det incestramte barns forbudte længsel'. De valgte teorier syntes alle at bidrage værdifuldt til den teoretiske undersøgelse, og ingen syntes på afgørende måde at modbevise relevansen af undersøgelsen. Dog har de valgte teorier meget forskellige videnskabsteoretiske tilgange, hvor det kan diskuteres, om der dermed reelt kan retfærdiggøres en sammenligning af synspunkter. De videnskabsteoretiske tilgange strækker sig fra empirisk funderede forskningsprojekter, observationer og interviews og frem til egne kliniske erfaringer og teoretiske betragtninger. Nærværende speciale er bevidst om, at resultaterne af de teoretiske anvendelse, kan se anderledes ud ved anvendelsen af andre teorier, eller ved andet empirisk materiale. De valgte teorier placerer sig desuden også meget forskelligt i forhold til samtiden, og det kan derfor være vanskeligt at beskrive anliggende 2 om samfundets perspektiv på fænomenet. Dette teoretiske speciale giver et bud på eventuelle psykologiske processer knyttet til genstandsfeltet med bevidstheden om, at anden teori ligeledes bør efterprøves.

7. Konklusion

Nærværende speciale havde til hensigt at lave en teoretisk undersøgelse af, hvordan man kan forstå, at der hos nogle incestramte børn opstår en længsel i forbindelse med det incestuøse forhold. Derudover havde specialet to anliggender, som skulle danne udgangspunktet for opgavens diskussionen. Her skulle det diskuteres, hvordan denne længsel opstår og hvordan den kommer til udtryk. Ydermere ønskedes en diskussion om, hvordan denne længsel forstås og opfattes ud fra et samfundsperspektiv.

De valgte teorier hjalp med besvarelsen af ovenstående. Der blev i undersøgelsen tegnet et generelt billede af, at barnet har et grundlæggende biologisk ønske om at være i relation med relevante omsorgspersoner. I denne sammenhæng kan der opstå en længsel efter omsorgspersonerne. Denne består typisk af et behov for nærhed, opmærksomhed og positiv kontakt, og det kan derfor sandsynligvis ligge til grund for barnets længsel i forbindelse med incestuøse forhold. Grunden til barnets længsel efter omsorgspersoner kan i øvrigt relateres til andre relevante emner. Det viste sig bl.a. at frygten spiller en rolle ved at forstærke barnets længsel forbundet med de incestuøse forhold. Pga. en frygt for overlevelse, at blive afvist eller forladt forsøger barnet at komme tættere på krænkeren. Dermed opstår en loyalitet og til tider en idealisering af krænkeren, som forvandler frygten til kærlighed. Disse perspektiver er med til at skabe en bevidsthed om, hvordan man kan forstå, at der hos nogle incestramte børn opstår en længsel i forbindelse med det incestuøse forhold, jf. Problemformuleringen. Længslen kommer til udtryk i, at barnet søger den voksne og er bange for at miste tilknytningspersonen, ofte er barnet isoleret fra andre og barnet forsøger at sikre sig adgang til den voksne igennem de incestuøse forhold. Derudover blev der også fremsat flere perspektiver, der kunne tyde på, at den voksne også kan frembringe denne længsel i barnet. Dette kan ske pga. barnets afhængighed af den voksne, på grund af at barnet forsøger at behage hvert af krænkerens behov eller igennem manipulation. Det kan heller ikke afvises, at længslen kan være forbundet med en seksuel lyst, og der blev frembragt eksempler på, at incestuøse overgreb kunne være lystfyldt for nogle, samtidigt med at det også fandtes meget problematisk i forhold til børns seksualitet. Men der findes ingen eksakt viden om seksuel lyst i forhold til børns ”forbudte længsel”, hvilket er et område, som man med fordel kan forske videre i.

Den valgte teori bidrog i øvrigt også med en forståelse af, hvordan samfundet forstår og opfatter denne længsel. Her fandt det, at der findes en generel forskrækkelse over, at beskæftige sig med børns seksualitet og der findes to poler i debatten om børns rolle i forbindelse med incestsager og seksualitet, enten bliver barnet anset som forførende og medskyldig eller også som det skadesløse offer. Der opfordres til en udforskning af nuancerne mellem disse, hvor specialets genstandsfelt ligeledes vil befinde sig.

8. Referenceliste

- Ainsworth, M. D. S., Biehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. (1978). Patterns of Attachment. New York: Psychology Press.
- Alexander, P. C. (1992). Application of Attachment Theory to the Study of Sexual Abuse. In: *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 60, No. 2
- Alexander, P. C. (1993). The Differential Effects of Abuse Characteristics and Attachment in the Prediction of Long-Term Effects of Sexual Abuse. In: *Journal of interpersonal violence*. Vol. 8, No. 3, September.
- Alexander, P. C. & Anderson, C.L. (1994). An Attachment Approach to Psychotherapy with the Incest Survivor. In: *Psychotherapy*, vol. 31/ Winther.
- Andersen, L. Z. (2014). *Vrede er mit mellemnavn*. (2. Udg.) København: Gyldendal.
- Bowlby, J. (1988). *En sikker base*. Frederiksberg: DET lille FORLAG
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivardsson, T. & Mothander, P.R. (2008). *Tilknytningsteori*. København: Hans Reitzels forlag
- Ferenzi, S. (1933). Confusion of Tongues Between Adults and the Child—The Language of Tenderness and of Passion. In. *Contemporary Psychoanalysis*, Vol. 24, No. 2. (1988)
- Finkelhor, D. (1979). *Sexually Victimized Children*. New York: The Free Press.
- Finkelhor, D. (1984). *Child Sexual Abuse*. New York: The Free Press

- Freud, A. (1965). *Jeg'et og forsvarsmekanismerne*. (3. Udg.) København: Hans Reitzels Forlag
- Freud, S. (1985). *Afhandlinger om seksualteori*. København: Hans Reitzels Forlag
- Graham, D. L. R. (1994). *Loving to survive*. New York: New York University Press
- Graugaard, C. (2013). Barnets byrde : betragtninger om børneseksualitet før og nu.
In: *Kritik*, 2013, Årg. 46, nr. 209.
- Jacobsen, B. (2007). Skyld. In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag
- Jûlich, S. (2008). Stockholm Syndrome and Child Sexual Abuse. In: *Journal of Child Sexual Abuse*. !4:3.
- Killen, K. (2010). *Omsorgssvigt I*. (4. Udg.). København: Hans Reitzels forlag.
- Køppe, S. (2007). Infantil seksualitet. In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag.
- Køppe, S. (2007). Libido. In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag
- Laursen, S. (2015). Lyst. Opslag i Den store Danske. Tilgået den 20/5 2015.
http://www.denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Oldtidens_filosofi/lyst
- Montagu, A. (1971). *Touching: The human significance of the skin*. London: Columbia University Press.
- Montago, A. (1984). Skin, Touch and Development. In. *Clinics of Dermatology*, Vol 2, nr 4
- Mortensen, K. V. (2006). *Fra neuroser til relationsforstyrrelser*. (2. Udg) København: Gyldendal

Møhl, B. (2007). Incest. In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag.

Møhl, B. (2007). Seksualitet: In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag

Nielsen, T (2007) Skamfølelse. In *Gads Psykologileksikon*. Gads Forlag

Pettersen, K. T. (2013). A Study of Shame from Sexual Abuse Within the Context of a Norwegian Incest Center. In. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22.

Seidelin, M. F. M (2014). *En nem og ikke altid uvillig partner? Opfattelsen af børns rolle I incestsager 1930-1967*. Syddansk Universitet: Institut for Historie.

Stevnhøj, A. L. (2014). *Må vi lege doktor?*. København: FADL's forlag

Summit, R. C. (1983), The Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome. In: *Child Abuse And Neglect*, 7.

Zeuthen, K. (2009). *Kærlighed og overlevelse*. København: Akademisk forlag

2015. Ordbogen A/S: Opslag: Længsel

<http://www.ordbogen.com.zorac.aub.aau.dk/opslag.php?word=l%C3%A6ngsel&dict=auto#ddob>